

UMSF

37206

EGÉSSÉGETTÁRGYAZÓ KATECHISMUS

445

A'
KÖZ-NÉPNEK

és az

Oskolába járó Gyermekeknek

számára,

Hogy tudhassák Egészségjüket betsülni
és őrizni.

MÁSODLAT
A M. N. MUZEUMI
SZÉCH. ORSZ.
KÖNYVTÁRBÓL

52.358
4381
28 JUN 2004

SOPRONBAN

NYOMTATOTT SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁRÁBAN
F. J. TUD. EGYETEM
SZÜKSZETU ÉS MÓGYÓGYÁSZATI
KÖRCDAL...

EMLÉKEZTETÉS.

Ezen Katechismus Németből fordított Magyarra 's azoknak Szerzeménnye, kik fedhetetlen kötelességgel viseltetnek mind Vallásokhoz, mind Fejedelmekhez, mind Ember-tárfaikhoz. Ezen okokból nem-is tsuda, hogy azt annyira hasznosnak itélték egynémelly Papi — *), 's mind vi-

A 2

lági

*) A' Wirtzburgi Püspök és Hertzeg egynéhány ezer Nyomtatványt osztattatott-ki a' Maga Uradalma' alattvalóinak; Közönségesen pedig egész Német Országban már 80 ezer nyomtattatott.

lági Fejedelmek, Földes-urak, és több más Közönségek, hogy azonnal arra kezdették taníttatni a' gyermekeket mind az Oskolákban, mind a' Templomokban. Erős bizodalommal lehet reményleni, hogy a' valóságos nemes szivü Magyar se fogja azt kevesebbre betsülni, úgymint, a' kinek természetes indúlattya az, hogy a' köz-hafzonra való jót eröltetve-is el-terjeszse.

Ennek reménysége bírt arra, hogy ezen kis munkában örömmel fáradozzak, pedig olly fel-tett szándékkal, hogy azt egyenefszen a' Magyar természethez, és szokáshoz alkalmaztassam. Ugyan azért ezen Munka megtartya

tartya ugyan finór-mértékét az eredeti munkának, attól ellenben leg többekben különbözik. Sokat kellett még hozzá írnom, a' miről a' Németek el-felejtkeztek.

Ohajtandó, hogy a' Magyar-is olly' móddal használlya ezen Katechismust, mint a' Német, tudni illik, hogy az Oskolákban nem különbben tanitafsék, mint akármelly szükséges Tudomány. Méltó e', avagy illendő e', hogy a' Templomokban-is tanitátnék, azt a' Lelki-atyákra bizzuk; Talán Német országban-is tsak azért történik ez, mivel a' Templomokban gyül-őszve leg számofsabban a' Nép, a' Papok pedig azok egyedül,

dúl, a' kik által könnyebben el-ter-
jedhetnek a' józan Gondolatok

Kiss József
Orvos Doctor. m. p.

EL-

ELSŐ RÉSZ.

AZ EGÉSSÉGRŐL.

I. SZAKASZ.

Az Egészségről Közönségesen.

1. *Szükséges e' hogy az Ember egészséges legyen?*

Igen - is szükséges.

2. *Miért szükséges, hogy az Ember egészséges legyen?*

Hogy mind Istenének, mind magának, mind Felebaráttjának szolgálhasson, ugy mint a' mi-végett teremtetett.

3. *Hát nem szolgálhat Istenének a' beteg Ember?*

Jól, mint kellene, nem szolgálhat.

4. *Miért nem szolgálhat jól Istennek a' beteg Ember?*

Mert néki szive kedvetlen, étele itala izetlen, a' szép nap fénynek sem örül, ájtatofosan se imádkozhat, a' szent Tanítálokat foganatofosan nem halgathattya.

5. *Miért uem szolgálhat Magának a' beteg Ember?*

Mert nints Kedve sem ereje a' dologra; minden erőltetés túrhetetlen néki, kenyeret nem kereshet.

6. *Miért nem szolgálhat Felebaráttjának a' beteg Ember?*

Mert ő Magával-is jo-tehetetlen, munkájával másnak nem használhat, jó tanátsot, vizsgálталást lenkinek se nyújthat.

7. *Keveset ér tehát az Ember, ha egészsége nintsen?*

Ő igazán akkor tsak egy használatalan Ember a' Világon.

8. *Nagy Kints tehát az egészség?*

Ez a' Valóságos Kintse az embernek. Tsak e' mellett gyönyörködhet a' Király-is az ő Fel-sőségében. E' nélkül tsak nyomorúság, unalam, terh a' világi élet.

9. *Mit mond Sirách Könyvének 30dik Részében az Egészségnek beisséről?*

Jobb ha szegény és egészséges az ember, mint ha gazdag, és egészsége nintsen. Az egészség, és vidámság jobb

az arannynál, és az egészséges test jobb a' temérdeggel Jólszágnál, semmi Gazdagság se hasonlítható az egészséges testhez.

10. *Nem akarattya tehát az Istennek hogy beteg légyen az Ember?*

Éppen nem; sőt, mivel maga mondotta „verejtékeddel keresséd kenyeredet”, tellyesféggel akarja, hogy ép 's egészséges, erős, vidám légyen az Ember, hogy dolgozhasson, ne heverjen.

11. *Vétkezik tehát az Ember, ha beteg; mert Isten akarattya ellen van az?*

Igen is nagyon vétkezik, ha ő maga adott okot egészségének elvesztésére; mert ő halzontalaná tette magát az Emberek között.

12. *Hát ha nem adott okot az Ember önműn meg-betegedésére, és még-is meg-betegszik, vétkezik e' ő akkor?*

Akkor nem vétkezik, mert ő arról nem tehet. A' gyenge palánta el-hervad a' nyári melegben, ha nintsen harmattya: úgy meg-betegedhet az Ember a' roz levegő által, melyet ő el-nem haríthatott.

13. *De ha valaki meg-betegszik azért, mert az ő szobájában, mellyben lakik, tisztátalan rosz a' levegő, vétkezik e'?*

Igen-is, vétkezik, hogy ha tudja azt, hogy ki-szellőzés, és a' szobának tisztán tartása által meg-újjíthattya 's jobbíthattya a' levegőt, még sem tselekszi.

14. *Mind-annyiszor vétkezik tehát az Ember, valahányszor többet eszik vagy iszik mint kellene, ha olyast eszik, a' mi tud ársalmára lenni; ha torkofsággal, baraggal, mérsékletlen tselekedettel 's Gondolatokkal s. a. t. ejti magát valamely betegségbe?*

Igen-is vétkezik. Egy szóval mindég, ha tudtával vagy gondatlansága miatt okoz maga magának betegséget.

15. *Sok Ember vagyon illy-formán, a' ki vétkezik, mert sok beteg vagyon?*

Kevesebb van, mint gondolnánk, mert minden ember leg örömelebb akarna egészséges maradni, hanem nem tudja, mi vagyon néki ársalmára. És némelly gyermekek már betegesen születettek, mellyről ők nem tehetnek.

16. *Honnét tanulhatná meg kiki, mi ársalmas az ő Egészségének?*

Sokat vehet az ember észre maga magán, ha vigyáz, mi ártott már valaha néki, ha p. o. télben a' nagyon be-futott gőzös szobában
fájt

fájt már feje. 2szor Másnak kárából tapasztalhatta, hogy p. o. a' meg-hevülés közben való hideg ital szögezéft okozott. 3szor és kiváltképpen az egészséget tárgyazó Katechismusból.

17. *Hafznos könnyvetske tebát az egészséget tárgyazó Katechismus?*

Igen hafznos, mert könnyen meg-tanúlhattuk belöle, mi lehet ártalmára vagy kárára egészségünknek.

18. *Talán szükséges-is az embereknek ez a' könnyvetske?*

Igen-is olly formán szükséges, és még talán jobban, mint akármely más hafznos könnyv, melly által az emberi életnek boldogsága tárgyazatik.

19. *Mire figyelmeztet bennünket leg inkább az egészséget tárgyazó Katechismus?*

Mindazokra az okokra kiváltképpen, mellyek nekünr leg hamarébb okozhatnak betegséget. De meg-tanúlhattuk belöle azt-is, miképpen távoztathattuk-el azokat; és végtére, hogyan kellefsék Betegségekben magunkon legittenni?

II. SZAKASZ.

Azon okokról, mellyek Közönségesen az Embernek Egészségét rontbattyak.

20. *Mellyek azok az okok, mellyek az Embernek egészségét meg-rontbattyák?*

Mind azon dolgok, mellyek életére és egészségére szükségesekek az Embernek, ötet meg-is betegithetik.

21. *Számlállyuk-el azon dolgokat, mellyek az embernek életére szükségesekek?*

A' levegő nélkül, az étel ital nélkül, az aluvás, a' testi gyakorlás nélkül nem élhet az ember.

A' Levegőről.

22. *Miért nem élhet az ember Levegő nélkül?*

Mert hogy az ember éllyen, lehelleni kell neki, ehez pedig levegő kell.

23. *Mindegyé az embernek akármitlyen levegős lebellyen?*

Nem mind egy. Van egy némely levegő, melly mingyárt úgy el-fojtya az embernek mejjét,

jét, hogy csak le rogygyan 's meg-hal. A' régen fedve tartott kutakba, mély vermekbe, bányákba, ha egyfzeribe be-menne az ember, midön fel-nyittatik, szörnyü halált hallhatna. Sokakkal történt már ilyen szerentsétlenség.

24. *Lehetne é az ilyen mérges levegőket meg-tisztítani?*

Igen-is. A' bányákból, barlangokból puszkapor által-is szokás az olyan gonofz állott levegőt meg-gyújtani, ki-üzni. A' mély vermeket, kutakat, midön vigyázva ki-nyitottuk, több napokig ki-hagygyuk szellőzni, söt meggyújtott szalmát-is hányunk belé.

25. *Van é még több-féle ártalmas levegő?*

Van még több olyan, melly, ha nem öli is egy szempillantat alatt az embert, vesztegeti egélségét.

26. *Milyenek azok?*

A' füttös levegő rongálja az ember tüdőjét, úgy szemét. Az a' levegő, melly a' szegény embereknek alatsony szük szobájokban vagyon, közönségesen igen rofz; mert ök sokan laknak együtt, sokat gőzölnek-ki, és lehel- lenek; azonfelöl tsibéket-is, vagy más állatot tartanak szobájokban, mellyek ott ganéjoznak. Télben töbnyire olyan nagyon be-füttenek, hogy a' kementze' gőze maga elég már az egélségnek vesztegetésére.

27. *Mind ezek mellett mi a leg nagyobb biba, és együgyűség a szegény emberek között?*

Hogy soha ezekben se jut ki-fzellőzni, ki-fűtölni szobájokat. Az ablakjok nints-is úgy tsinálva, hogy azt fel-nyithatnák; egész télen az izaasztó nedves melegben tsiráz falainak tövében a' búza-szem, kedvére bokrosodik a' penész-gomba.

28. *Rofz tehát nagyon az ilyen együgyű embereknek bási levegőjök?*

Rofz, és ártalmas annyira, hogy ha az Isten együgyűségeket nem tekéntvén szükséget nem erelztene a' nyakokra, melly miatt kéntelenek gyakrabban szobájokon kívül lenni, és dolgozni, úgy el-kellene nékiek senyvedni rofz levegőjökben, mint a' tömlőtzből lévő Rabnak, ki ámbár jól egyen igyon, még-is emberi képet allig vífel bűdös rekett levegős lakása miatt.

29. *Károokra vagy onban nékiek Lakásoknak tisztásalan levegője?*

Igen-is. A' fejfájás, tsúz, szent-Antal-tüze, köhögés, hideglelés, daganatok, ezen okból fordulnak-meg gyakran közöttök. De kiváltképpen az ő Gyermekei érzik annak ártalmát, kik a' rofz levegő miatt-is többnyire pöffedtek, potrohofak, gelesztáfak, hideglelősek, rohadtt szájúak. A' rofz levegő oka annak-is, hogy

nem

nem egy könnyen szabadúlnak-meg betegségjelektől.

30. *Tebát csak a' tiszta levegő jó, és egészséges az embernek?*

Igen-is, az olyan levegő, melly fris és száraz. Annyira szükséges ez az egészségre, mint a' hálnak a' fris víz. Egészen meg-újúl a' beteg ember-is, ha fris levegőt szijhat magába.

31. *Millyen lakásokban szokott lenni a' tiszta, és száraz levegő?*

Azok a' szobák, mellyek tágasak, magasak, nem telnek-meg olly hamar a' benne lakóknak párájával; ha deszkával vannak kipadolva, szárazabbak szoktak lenni. — Minden szobán nem lyuknak, hanem tágas egy pár ablaknak kellene lenni. A' világozás úgy vidámittya testünket, mint a' napfény szinelsíti a' fáknak gyümölsét.

32. *Egészes é a' földben-mélyen fekvő Házakban lakni?*

Ez kiváltképpen egészségtelen, mert lehetetlen, hogy azokban száraz levegő légyen.

33. *Újjonnan kellene tehát fok szegény embernek a' Házaát építeni?*

Az nem éppen szükséges, ha az jó Gazdaszszony nem rest többször napjában télben-is, az ablakokat 's ajtót ki-nyitni, és jól ki-szelőzni

lözni a' szobát. Ha egyszer'smind fenyő maggal minden seprés után egy keveset ki-is fűsöli, igen helyyefsen tselelfzik.

34. *Ott szükséges talán kiváltképeu a' jó levegő, a' hol betegek vannak?*

Ha az egészséges ember nem tarthattya meg a' rossz levegoben egészségét: annál inkább ártalmas az a' betegnek. A' hol tehát beteg vagyon, ott' kiváltképpen kell tisztogatni a' szobát.

35. *Mi tisztátalansitya még kőzönsegesen a' mi házi levegőnek?*

Ha sok holmit tartunk lakó szobánkban, a' minek a' kamaraba volna helyye. p. o. Kendert, sonalat, olajt, lisztet, hagymát, nyers vagy fűfős húft, a' káposztás hordót, és más efféléket, mellyeknek nagy szaga van. A' belő-fülő kementzéket, kandallókat mind el-kellene rontani, mert azok tsak gözt, fűföt okoznak. Csibét, galanbokat, madarakat, kotlós tyukokat, ludat, éppen nem kellene meg-szenvedni a' szobákban.

36. *Lehet é rossz a' külső ég alatt lévő szabad levegő-is?*

Lehet igen-is. Igen nagy darabja rossz ollykor a' szabad levegőnek, úgy hogy mind azoknak az Országoknak, mellyeken el-terjed, betegséget okoz. Azért uralkodik ollykor egy
egész

egész Országban egyszerre mindenfelé vagy hurut, vagy himlő, vagy hagymásfz, vagy pestis, avagy más betegség. — Ollykor a' rofz levegő csak egy tájékon tartózkodik p. o. egy helység körül. — Ollykor pedig csak egy kis darabb helyetskén tisztátalan a' levegő.

37. *Mitől romolhat-meg úgy a' szabad-levegő?*

A' fok első, a' hofzszas ködös idő, a' földgyomrából föld-indulás által ki-szabadultt mérges levegő, vagy a' mellyet magával hoz a' szél valamelly melzize lévő tisztátalan orszagból: Mind ezek el-tsúnyithattyák, ártalmassá tehetik a' közönséges levegőt.

38. *Mitől romolhat-meg a' szabad-levegő egy darab tájékon p. o. egy Vármezyében, vagy egy Faluban?*

Az álló vizektől, bűdös motsáros toktól, hantságtól. Vannak Helységek, mellyekből egyféle betegség loha ki-nem fogyhat, azért, mert közel hozzájuk álló-viz, bűdös tó vagyon. A' tó' gőze egészségtelené teszi a' levegőt. Igen gondatlan Helység az, melly az útzákon, vagy a' kutak körül meg-engedi az egész esztendő által álló, nyárban zöldellő bűdös tótsákat.

39. *Vannak e' még több okok, mellyek egészségtelené teszik a' szabad-levegőt?*

Meg-rútúl a' levegő az útza' közepére hánytt ganéj-halmoktól, az el-nem takartt dög-teslek-

től, a' roszszúl rendelt Temetőknek gözétől; a' Templomokban a' Kripta' gözétől, és az öfzve-gyúltt fok embereknek lehelletétől, kivált ha az Egyházfiak restek minden ünnep-nap az ájtatolság előtt fel-nyitni a' felső ablakokat, és szépen le-porozni a' székeket.

40. *Millyen rendet tart az a' Helység, mellyben betsülik a' Lakosok egészségjekez?*

Semmi ganéjt nem engednek az útzára hányni, vagy folyni. Az útzán 's udvarokon lévő tótsákat be-töltetik. Meg-tiltyák a' ház előtt való vályog vetést, hogy gödrös ne legyen az útza; de azt-is, hogy senki se hordja az utzára a' fzetemet. — A' döglött kutyát, matskát, és más dögöt a' helység kívül viszik, és mélyen el-áfsák a' földbe. — Temetőjüket mindenkor azon részén szabják-ki a' Helységnek, melly felől leg ritkábban fúj a' szél egész esztendőben, és mély sírtásnak a' holtaknak.

41. *Millyen rendet tart a' jó Gazda bázánál, udvarában, hogy a' mennyire lebet, mindég tisztán maradjon levegője?*

Igen keménnyen meg-kivánnya tselédjeitől, hogy a' szoba, konyha, kamara, udvar, menél tisztábban tartafson. Mindent minden nap szépen le-sepertett, le-poroztatt, ki-szellőztett. Nem enged nagyon be-fűtteni. A' fűtölő ke-mentzét, konyhát nem türi fokáig, meg-jobbittya.

bítya. A' kémény nélkül való házban nem-is lakhatna. — Nem szenved, hogy a' vizes korsó által tótsa ályon a' szobában, úgy éppen nem nézheti-el, hogy a' szobában vizes ruha száradjon. Meg-kivánnya, hogy Felesége tisztán 's szárazzon tartsa az ágyakat. Az ágy szünnyegeket le-vetteti, mert azok tsak öfve-szorittyák a' levegöt.

42. *Hát az Udvarban milyen rend-tartása vagon a' gondos Gazdának?*

Minden szombaton ki-seperteti udvarát, a' nagy porozó szárafságban meg-is öntözteti gyakran, nem különben az útzán-is Ház-eleét. Az ólaknak, ganéjnak, árnyékszéknek leg hátulsóbb részén udvarának ad helyett. A' fáját jó rendben-tartya. — Istálóján-is tart lyuk-ablakokat, és azokat télben nem hagygya bé-dugva, hogy Marháji-is szivhalsanak gyakran fris levegöt.

Az Eledelekről.

43. *Honnét van az, hogy az Ember Eledele nélkül nem élhet?*

Az az Istennek rendelése, azért, hogy az Ember ne heverjen, hanem dolgozzon, kerelje maga kenyerét. A' Hangyátska-is nagy darabb helyet szaladgál-öfve, hogy maga eledelet fel-

találhassa, 's az után-is fokáig küzködik prédájával, még magáévá teheti.

44. *Mi jót tesz az eledel a' mi Testünkben?*

Meg-frisíti a' vérünket.

45. *Teljes szükséges, hogy fris legyen bennünk a' Vér?*

Igen-is. A' vér szüntelen foly az erekben; az ő higabb része a' bőrünkön, szánkon szakadatlanul ki-gőzöl. A' javából tápláltatik testünk. Illy formán meg-kell héjányosodni a' Vérnek. Ezt a' héjányolságot csak az új eledel pótolhattya-ki, és úgy újul 's frissül-meg a' Vér bennünk.

46. *Mi következhetne, ha sem enne, sem inná az Ember, és nem frissülhetne vére?*

A' Vér meg-romolna, sűrű, tsipős lenne, az Ember meg-betegedne nagyon, teste nem táplálódna, hanem el-fogyna, és úgy meg-halna.

47. *Hogyan változik az eledel vére testünkben?*

A' mint az Ember le-nyelte az eledelt, az ő gyomrában az ott' lévő Nedvekkal, és epével öszve-keveredik, fel-olvad, meg-hígul. A' higabb részét be-fizik magokba az erek, és a' vér közé keverik, a' hol vére válik.

48. *Hát a' sűrűbb része tovább lesz az eledelnek?*

Az a' belekbe vezzi magát, Ganéjjá lesz.

49. *Mind egyé a' testnek táplálására, ha fokos, vagy keveset eszik az Ember?*

Nem mind egy. Ha kevesebbet eszik az Ember, mint a' mennyi szükséges a' testnek táplálására, meg-fogyatkozik testében, és el-erőtlenedik, végtére meg-betegszik. Ugyan azért ártalmas a' fok koplálás.

50. *Hát ha fokos eszik az Ember, károsé?*

Ha fokot evett egyszerre az Ember, többet mint a' Természet kívántt, meg-terhelte gyomrát; nem emésztheti-meg mind az ételt. Melly azért epefárrá, vagy gyomor-takonyává válik.

51. *Talán hamarobb történik ez, hogy ha egyszer mind meg se rájuk jól az eledelt?*

Bizonyosan. Mennél jobban meg-rágjuk az ételt, mennél lágyabb az, annál könnyebben eszik azt a' gyomornak meg-emészteni: ellenben pedig több napokig-is el-hever emésztetlen a' gyomorban.

52. *Ártalmas e' az epe-sár, és a' gyomor-takony embernek?*

Igen nagyon ártalmas. Majd minden forró, hagymász betegség, petéts, hideglelés, fejfájás, tsúz, köhögés, hányás, has-menés, vérhas, az epe-sártól, vagy gyomor-takonytól veszi eredetét,

53. *Mennyit kellene csak enni egyszerre az egészséges embernek?*

A' mennyit a' szája kíván, de a' mennyi egyszer'smind gyomrát se terheli-meg. Mert lokan tsak azért-is többet esznek, mivel szemeknek tetszik az étel: Mások pedig a' lakadalmakban, vendégségekben azért, mivel ritkán kaphatnak olly' jó, és szép étkeket. Mintha biz' az ember egy nap más napra-is jól lakhatna. — Ez a' Letzke szól a' torkos Jvóknak-is.

54. *Ho' yha sokas nem eszik egyszerre az ember, mind-egyet, ha akár millyen eledellel él?*

Nem mindegy. Mert vannak rosz eledelek-is, a' mellyek kevefet táplálnak. Mások ismét, a' mellyek a' helyett, hogy meg-újító táplálatot adnának a' vérnek, meg-rontyák aztat, meg-tsipöfsitik. Egy némely eledelek pedig méreg gyanánt meg-vefztegethetik az egészséget.

55. *Millyennek kell lenni a' jó eledelnek?*

A' jó eledelnek közönséges tulajdonsági ezek: 1, ő legyen könnyen emészthetendő; nem kemény, hogy jól öfzve-leheffen rágni. 2, nyájas, jó izü legyen, nem tsipos, vagy igen savanyú. 3, erős szaga ne legyen, sem büdös, vagy penészes. 4, szeleket az ember hasában, vagy rágást, hányást ne okozzon, sem más valamely alkalmatlanságot.

56. *A Fű-fszerzám tebbé nem igen jó eledel?*

Éppen nem táplál, pedig hevesít-is. Azért a' nagyon borsos, paprikás, sáfrányos ételeket nem kellene kivált azoknak enni, kik véres emberek, meleg természetűek. Kiváltképpen tsi-pőlsé teszük véreket azok, a' kik kenyérré hinitik a' paprikát 's úgy eszik. — Bőr-ki-hányások, kelések, fej-fájások, vér-folyások, köszvények alá vannak azok vetve, a' kik bőven eszik a' fűszerzamos étkeket, és ha forró betegségbe esnek, nagyobb veszedelembe vannak-

57. *Jó e' az igen sós étel, és ha gyakran eszi az Ember?*

Nem jó. Nagyon sóssá teszi a' vért, a' fogak' inyeit gyengíti, és könnyen száraz fájdalmakat okoz a' testben.

58. *A fok bagyma, fok-bagyma, tormá, retek-étek se igen használnak az embernek?*

A' kik igen bőven eszik ezeket, és minden nap, rontyák véreket: ritkán enni, orvosság. A' fok retek szeleket, has tsikarást okoz, nem pedig a' szeleket hajtya, mint némely tudatlanok hiszik.

59. *Mir kell tartanunk a' Lencséről, borsóróól, babról, répáról?*

Mind ezek igen jó eledelek, táplálnak: de jól meg kell őket főzni. Mindazon által ha

mindég csak ezekkel élne az ember, rontaná egészségét, mert szorulásokat, szeleket okoznak. — Nagyon balgatag szókás a' himlőző gyermekeknek lentsét adni azért, mint mondják, hogy nagy és szép himlot nyerjenek. Megszorúl ettől hafok, fel-puffadnak 's meghalhatnak.

60. *Jó eledel e' a' Zöldség?*

Olly' jó, és hafznos a' Zöldség az embernek, mint a' Marhának a' tavaszi fü. Tifz. tittyá a' vért. Minden lapongó hibáját a' testnek fel-keresi, a' belső televényeket, be-dugulásokat el-ofzlattya; a' fok hús-eledel által hamar származó epét meg-jobbittya, minek elotte ki-ütne a' betegség.

61. *Mit lebet a' falusi gazdaszszonyoknak különöfson a' szemekre hássyni a' Zöldség erónt?*

Azt, hogy Zöldségeket nem termesztenek; hogy szép tágas Kertyeknek éppen nem tudják hafznát venni, hogy böven falátát, paréjt, kelkáposztát, sárga répát termesztenének.

62. *Hát a' Krumpli vagy-is magyarúl, a' földi alma jó eledelé?*

Szinte ollyan ajándékja ez az Istennek, mint a' Káposzta. Rosz gazda az, a' kinek házánál nints egész esztendőben Káposztája, mert az igen egészséges eledel, és a' leg fegényebb ember-is böven tehet reá szert. De a'
földi

földi alma még jobban táplálja a' testet, és fok Nemzeteknél a' Kenyér szükét pótolja-ki. Fözve, és meg-sózva, vagy vajjal, zsirral, úgy mint a' törött borsót, igen jó izüvé tudják azt el-készíteni a' jó főző gazdaszfzonyok. Okos gazda az mindég, a' ki ehez-is szoktattya há-zabélieknek inyeit, mert böven termeszthet ma-gának.

63. *Egésztes volna e', ha mindég csak földi almát enne az ember, vagy mód nélkül fokot enne belőle?*

Nem egészséges. Egyszerre fokot enni a' földi almából, úgy nem jó, mint fok babbal meg-tömni a' gyomrot. De semmiféle barom-nak se volna hasznára, ha mind szüntelen csak Krumplival tartanánk ötet.

64. *Mire kell különöfsen vi yázni a' földi alma baszná-láfa mellett?*

Hogy az érett legyen, és hogy olyan helyy-en tartsuk, a' hol ki nem tsirázik. Mert ha már tsirába mentt, semmit sem ér, sőt igen ártal-mas.

65. *Talán a' Lentse, borsó, bab, szinsüzy nem jök, ha tsirába mentek?*

Azok se enni valók többé.

66. *Egészséges Kenyér e' az, melly a' ki-tsirázott rozs-ból, búzából készű si?*

Igen egészségtelen. Rontya az ember vérét, a' rothasztó betegségeknek, petétsnek ez-is fozkott a' többi között oka lenni. Ugyan azért a' Szalados (ki-tsirázott búzából készült sütemény) éppen nem egészséges eledel, ha kivált fokot eszik belole az ember.

67. *Mi kívántatik az egészséges kenyér sütéshez?*

1) Hogy a' Gabona érett legyen; másféle fű magtól, földtől tizta; és száraz.

2) A' liszt dohos ne legyen. E' miatt nem meleg, sem nedves, hanem száraz szellős 's hús helyen kell tartani a' lisztes ládát. De ha a' nagy halom lisztet gyakran fel nem keverjük, a' vagy nem szitálgattyuk, a' jó helyen-is meg-dohosodik, 's keferedik.

3) A' jó kovázfizal, és lágy meleg vízzel (nem forróval) el-készültt tészta't erősen meg kell dagasztani, és időt adni néki, hogy jól meg-keljen.

4) A' nagyon tüzes kementze hamar megkapja a' kenyér külsőjét, beleje pedig fokszor sületlen marad. — A' jól készített kenyér nem szalonnás, nem malátás.

68. *Egészségesek e' a' Tészta-ételek, vagy-is, a' melyek keletlen részéből készítenek p. o. a' pogácsa, gánza, haluska, lepény?*

Mind ezen jó táplálatot adnak, de nehéz emésztetűek, hamar meg-terhelik a' gyomrot, és meg-taknyofsittyák; szeleket okoznak. Hogy ha fok Zsiradékkal vannak el-készítve, még nehezebb emésztetűek. Azért fok tészta-ételt egyszerűen enni, nem jó, kivált a' heverő embereknek, a' kik nem fokot mozgattyák testeket.

69. *Kiknek ártanak kiválképpen a' fok tészta-ételek?*

A' fok tészta-ételtől, tejes vagdalttól, gombóttól szoktak közönlégesen potrohosok, és gelesztások lenni a' szegény embereknek gyermekei. A' mint a' fok kenyértől is, ha mindég csak ezt adják nékiek enni szülei.

70. *A' Hús étel egészséges e'?*

Ez mindenek fölött leg táplálóbb eledel. De a' ki mindég tsuppa hússal, kivált kövér hússal, disznó hússal, szalonnával áll, gyakran meg-tsömöllik, fok epéje lesz, hagymásba eszik.

71. *Kiknek nem árt még-is egy könnyen a' gyakor búsevés?*

Azoknak, a' kik böven esznek egyszerűs-mind kenyeret-is, vagy Zöldségeket.

72. *Szükséges e', hogy a' Hús egészséges állatnak a' bűsa legyen?*

Igen-is szükséges. Van példánk, hogy a' rosz belső nyavalyás marháknak, fertéleknek húsa egész pestist okozott az emberek között.

73. *Szükséges tehát a' Biráknak jól vigyázni, hogy egészségtelen bús ne legyen a' mézárskékekben?*

Igen-is. Tudni kellene nékik, egészséges marhát vág e' mindég a' Mészáros. Nem bűdösöttek e' meg a' mézárskékekben lévő húsak. Az ilyen egészségtelen húsakat nem volna szabad ki-mérni, azon felül a' beteg marha árulót, a' mint a' mézáróst, meg kellene büntetni.

74. *A' Halak még hamarébb kezdenek rothadni, mint a' bús, szükséges e', hogy ezeknek árúloi-is gondos szemek alatt tartassanak?*

Igen-is. De a' vevők-is olyan okosok lehetnek, hogy meg ne vegyék azon nem-élő halakat, mellyeknek kopótájok nem piros, sem belek nem fris. A' folyó vizeken úszkáló döglött halakat kiváltképpen ártalmas volna megenni, mert azok nyavalyájokban haltak-el.

75. *Miféle tápiálatos adnak az embernek a' Fáknek gyümöltei?*

Aldott eledel a' gyümölts, hogy ha jól érett. Sok betegség ellen meg-örzi az ember' testét. A' melly hadi táborban ritka a' gyümölts

mölts, fok a' betegeskedő ember. — Igen ártalmas ellenben az éretlen gyümölts. Has izorúlásokat, has-fájást, hidegleléseket okoz.

76. *Igaz é az, mint fokan biszik, hogy a' gyümölts, ha érest-is, hideglelést, vérbajt okozhatna?*

Azt rofzszúl hiszi akárki. Inkább ezen betegség ellen, úgy majd minden betegség ellen nagy orvosság a' gyümölts, kivált ha fötten elzi azt a' beteg, vagy fött vizét iszja. — Tsak ha fokot eszik egyfzerre az ember a' gyümöltsből, a' vagy bort, sert, vagy égetbort iszik reá, akkor betegedhet-meg tőle. Avagy ha nem mofsa, vagy törüli-meg előbb, holott mérges bogár mázhatja, vagy mérges köd szállhatta azt meg.

77. *A' jó Gombás a' rofztól igen nehéz különböztetni, pedig igen kevés enni való gomba vagon; többnyire mind mérges. Mi volna leg jobb, hogy azok által egészségét senki se elvesztené veszedelemben?*

Az, hogy mint keveset vagy semmit érő jószágot éppen ne-is szoknánk enni. Avagy senkinek kezéből se vennénk-el, tsak a' ki már régen, és gyakorta foglalatoskodik a' jó gombáknak szedésében, és árulásában.

78. *Köszönséggel mire kell vigyáznunk az eledelnek elkészítésében?*

1) hogy az, a' mit készíteni akarunk, tiszta legyen, és jól meg-mosott.

2) hogy

2) hogy, kivált a' savanyú eledeleket soha se tartsuk, kézfittsük ón, réz, vagy jól meg-nem tzinezett értz edényben.

3) hogy a' mi főzni sütni való, azt jól meg-főzzük, kiváltképpen a' hús, a' téfztás ételek nyersen ne maradjanak.

4) hogy minden éték mennél együgyűbb, ne legyen fok féléből kevertt.

79. *Mis kell tartanunk a' mesleveséges tzifra étkekről, mellyeket az uraknál igen fokféle keverttől kézfittsenek?*

Hogy azok soha se lehetnek olly egészségesek, mint az együgyű étkek. Az egészségnek fen-tartására, a' mi a' táplálatot illeti, tsuppán tsak a' nyájas 's jól tápláló eledel kívántatik. A' tzifra úri étkek pedig többet a' száj-íznek, és a' szemnek hizelkednek, mint a' természet' kívánságának.

80. *Millyennek kell lenni Evő-eáényeinkek?*

Leg szükségesebb, hogy mennél tisztábban tartassanak azok. A' hamis tzin edényeket, ón kanalakat távoztassuk asztalunktól, mint valamely mérget. — Asztalunk fölött pókhálás, poros padlás ne legyen.

81. *Fó e' az, hogy egy némely ember igen riskán eszik főtt, és meleg ételt?*

Ollyan szereztsés az emberi természet, hogy a' leg lanyarúbb élethez-is hozzá szokkat: de
job-

jobban tápláltatik a' telt, és állandóbb 's fris-
lebb az egélség a' fött 's jól készultt eledelektől.

82. *Rofzszúl tselekefznek sebás azon gazdák, kik szegény munkás szolgálta több napokig-is engedik a' mezőkön, a' szőlőkben, a' pusztaikon dolgozni tsuppa keuyér, bagy ma, sajt, szalonna mellett?*

Rofzszúl, és nem okofsan tselekefznek. Mert a' marha-is örömöfsebb, jobban, és tovább húzhat a' jó farjú, mint a' szalma mellett. A' húzó vonó ember jobban meg-érdemli a' jó izü falatot.

83. *De az se jó talán, ba mindig csak egy féle étellel él az ember?*

Igen fok féle ételt egyszerre öfzve-keverni gyomrunkban, éppen nem jó. Gyomrunknak emészto erejét vesztegettyük azzal: Okofság ellenben mindenhez szaktatni a' természetet, hogy egy eledelnek szükében szükséget ne érezzünk.

84. *Lehetne e' az, bogy a' szegény gazda-is változtatná eledelés?*

Nem szegény, hanem rofz, és rest gazda az, a' kinek Magyar Országban egész éfztendőben nints elegendő jó kenyere, böven káposztája, lentséje, borsója, babja, tatárkája (Pohánkája, hajdinája) köles kásája, kerék, sárga, karó répaja; Nyárban salátája-is, kell-káposztája (minthogy a' falusi ember böven termeszthet magának, ha akar, a' városi igen oltsó pénzen

szerezhet) és ezek mellett annyi Zsiradékja, sója, a' mennyi elegendő mind ezekből jó ízű étkeket készíteni. Bő magyar Országban a' tojás-is, a' len-olaj, a' tej. Miért nem változtathatná tehát eledelét a' szegény ember? Miért dolgozik, hogy ha kedve szerént való ételét sem érdemelheti meg?

85. *Talán szükségtelen illy' tanítáfsokat adni valakinek, mivel a' kinek van, jól tudja ő, mit 's hogyan főzetessen?*

Tsak azon gazdaszszonyoknak szól ez, a' kiknek ámbár van több féle eledel házaknál, és még-is ugyan azon napon ebédre-is, vatsorára-is mindég tsak vagy tsuppa téfztás ételeket vagy tsak lentsét, borsót s. a. t. készítenek tselédjeiknek. A' jó gazdaszszony kedvez Munkás tselédjei' szája' ízének minden ki-telhető módon, mert azok keresik a' kenyeret.

86. *Ér e' sokat az az ellen-vezés, hogy éppen az ilyen igen egyűgyű élet-módjok miatt erőfsek a' mi falusi Polgáraink?*

Nem ér. Mert ők valóságosan nem erőfsek. Tagadhatatlanul meg-mutattya azt az ő testek' állapottya, melly közönségesen tsak tsontot, és sárga fovány rántzos bort mutat, és az ő úgy szólván, nem-is járások a' föld színén mint inkább lézengések. Egy tekéntettel meglehet esmérni közöttök aztat, a' ki jobban él;

de az olyan vidámabban-is tellyesíttü mind Fejedeméhez, mind Földes-urához való kötelességét. Mind egyik jobban élhetne, és többet-is tehetne Magyar-Országban, ha mód nélkül együgyü nem volna maga magán segíthetni.

87. *Egészséges e' fok híg leveses ételt enni?*

Nem egészséges. Mert áztattya az ember' gyomrát, melly azért nehezebben emésztt; ofztán a' munkás embernek igen vékony táplálót ad a' híg-leves.

88. *Káros e' az étkeket igen melegen enni?*

Káros. Mert fogait rontják az embernek, a' gyomrát-is bágyasztyák. Sokan szerentséjtenül meg-tsalták magokat a' forró ételnek hirtelen való le-nyelésével, a' midón meg égették nyelő gégejeket, gyomrokat, és meghaltak.

89. *Egészséges e' a' gyermekeknek fok édeséget adni?*

Nem egészséges. A' fok méztől, vagy mézes étkektől hamar has-tsikarást kapnak. A' fok nád-méztől bélek el-taknyosfodik, gelez-táfok lesznek. A' fokféleképpen festett zúkok veszedelmessék kiváltképpen, hogyha talán mérges fellekekkel vannak meg-feltve.

90. *Mit tartanak a' Dohányozásról, Tobákolásról, mellyek olly' igen szokásban vannak az emberek között?*

Mind a' kettő olyan szokás, melly nélkül el-lehetne minden ember. Sem egyik, sem másik nem táplálja az ember testét. Art ellenben a' dohányozás közben való gyakor pök-dösés, mert a' nyál szükséges az étel-emész-tésre. Art a' dohány füst, a' pipa terhe a' fogaknak. Az Iffiaknak, gyermekeknek éppen meg kell tiltani a' dohányozást.

91. *Igaz e' az, hogy jó a' Tobákolás a' szemnek?*

Az egészséges szemeknek nem kell Orvaf-ság. A' hibás, folyó szemeknek pedig tsak azoknál használhat, kik nem szoktak tobákolni. A' bő tobákolás be-rekeszti az orr-likakat, a' mi tsúnya.

92. *Midőn náthás az ember, jó e' tobákos szini, mint sokan azért sselekefsznek, hogy folyon orrok?*

Nem jó. A' náthában gyúladt a' szogló hártya, de a' tobák tsipkedésével még jobban meg-gyúlasztya, azért nagyobbittya-is a' Nát-hát.

Az Italokról.

93. *Miért szomjúbozik-is az ember, uens csak ebetne?*

Mert az embernek életére 's egélségére nem csak az étel, hanem az Ital-is szükséges.

94. *Mi jót tesz az emberben az Ital?*

A' gyomrot hűfitti 's frifsíti, hogyha heves: ha tsipölség van benne, azt enyhíti. Ezt a' jót okozza a' belekben-is; a' vért pedig véknyíti, tisztítja.

95. *Van e' másféle Itálra szüksége az egélséges embernek, mint a' melly csak hűfit, frifsit, és a' vért tisztítja?*

Nintsen; 's azért minden többféle tulajdonságú Italok nem természetellek.

96. *Tebát leg jobb Ital a' Víz?*

Igen-is. A' víz csak hűfit, frifsit, a' szomjúságot leg jobban enyhíti. Minél többre nints szüksége az egélséges szomjúhozó gyomornak.

97. *Fő e' máskor-is inni, mins mikor az ember szomjúbozik?*

Jobban tudja azt a' természet, a' gyomor, mikor van Itálra szüksége, a' mint azt-is,

mennyire van szüksége. Azért tsak annak kívánságát kövesse az egészséges ember.

98. *Mind egyé akármilyen vizet inni az embernek?*

Nem mind egy. Tsak a' jó, és tisztá hideg folyó - viz, vagy Kút - viz egészséges. A' zavaros viz, a' tisztátalan kutaknak, tóknak, motsároknak vize veszedelmes betegségekbe ejti az embert.

99. *De a' kiknek nincs jó, és tisztá Vizek, miképpen tehernek inni - valová magoknak a' zavaros, vagy más tisztátalan vizet?*

Meg - tisztúl a' leg tsúnyább Víz - is, ha meg - főzi azt az ember, és midőn meg - ülepedet, tisztán le - szüri. Még tisztább lesz az, ha egy jól ki - mosott fővényel félig meg - töltött edénybe öntjük, és az edény fenekén apró lyukakan által - szivárogtatjuk.

100. *Talán a' Marháknak - is ártalmas a' rozsz viz?*

Azon marha veszélynék, melly imitt amott Magyar - országban majd mindég hallatik, az kíváltképpen az oka, hogy a' bűdös Tóknak zavaros motsároknak vizétől nem tiltyák - el a' marhákat a' Pásztorok. Méltó büntetések a' rozsz gazdáknak marhájok' döge: Mert, ha nincs határjokban jó viz, áshatnának közönséges akarattal a' mezőkön kutakat, mellyekből tartoznának a' Pásztorak elegendőt mérmí a' marháknak meg - itatására.

101. *Ártalmas e' az embernek mingyárt hideg vizes inni, hogy ha a' dologtól, szaladástól, vagy társzától meghevült?*

Igen ártalmas. Sokan forró betegségbe esnek e' miatt, fej-fájást, szegezést, vér-köpéft kaptak, ofztán hektikát. Azért vagy ne legyen igen hideg a' viz, vagy pedig pihennye - ki előbb magát, 's úgy igya, avagy csak lafsúhörpögetve igya azt a' meg - hevültt ember.

102. *Mi volna jó a' munkás embernek szomjúságás enybiteni a' nyári nagy beveségben?*

Ha a' viz italt egy kevés etzettel egyvelitenénk. Mérsékli ez valamennyire az Izzadást - is.

103. *Jó e' a' fok meleg ital, p. o. a' fok Herbasé Kávé, Tsokoládé s. a. t., mellyekkel a' városi emberek már most igen bőven éluck?*

Hogy ez olly' igen nagy szokásba ment az embereknél, igen káros. Aztattatik az által a' gyomor, és nagyon gyengül, igen érzékeny lesz; az egy kevelsé keményebb eledel hamar meg árt az ilyen gyomornak.

104. *Egészséges ital e' a' Ser?*

Ha a' Ser jól van el - készítve, jól ki - forrott, akkor alkalmas italt ád, pedig táplál. is: De mivel hevesít, szeleket okoz, olljkor szedit - is, fokkal alább való ital a' jó fris viznél. A' gyermekeknek soha se kell adni.

105. *Mit tartbatunk a' Bor-ital felől?*

A' bor éppen nem természetes itala az embernek; mert a' természetes ital tsuppán tsak a' szomjúságot oltani való: De a' bor azon kívül igen hevesít; ha többet talál inni belőle az ember, részegit. Leg rofzabb pedig a' borban az, hogy hamar reá szokik az ember.

106. *Ártalmas e' részegnek lenni?*

Igen nagyon ártalmas. A' részegség közben hamar meg-ütheti az embert a' guta, mert a' Bornak szelze igen fel-gyúlasztya 's háborította a' vért, és a' fejbe hajtva. Ha ez nem történik-is, igen vesztegetődik a' részegség által az egészség, gyengül a' test, úgy az elne A' részeges embernek belső részei végtére öfzve-fugorodnak, mintegy meg-száradnak; e' miatt mindég szomjúhozik a' részeges ember. De közönségessen vízi-betegség osztán az ő vége. Viz-által kell néki tudni illik, meg-halni, ki annyira gyűlölte vala a' vizet.

107. *Mi káre okoz még a' részegség az embernek?'*

Sokakat Lelki rofzszafságra, veszekedésre, verekedésre, káromkadásra vezet, mellynek fok rofz következés a' vége. Mások az útzán botorkáztván el-esnek, öfzve törnek, agyon ütnek magokat, Télen fok utazó emberrel történt, hogy, midőn a' nagy tsikorgó hideg ellen bort,

vagy

vagy Palinkát igen bőven iván, meg-részegettek, útfélben szerentsétlenül meg-fagytak.

108. *Ha mértékletesen iszszuk a' bort, lebesé vela élni?*

A' mértékletes bor-ital, az az annyi bor, a' mennyi leg kissebbet sem szédíti fejünket, sem nem tartóztat bennünket a' dologtól, hasznos; mert vidámittya, 's jó kedvüé tézsi az embert. A' gyermekeknek azonban éppen nem szükséges bort adni.

109. *Vannak e' borok, mellyek, ha mértékletesen iszszuk-is öket, ártalmassak?*

Igen-is, vannak. A' nagyon mefzes borok száraztyák, szinetlené telzik az embert. Vannak ismét némely gonofz borral kereskedők, kortsmárosok, kik bizonyos szerek által meg-festik, meg-édesítik borakat, hogy drágán el-adhassák; De a' melly borok ofztán, mint annyi mérgek az ember egétségének, veszedelmes betegségeket okoznak.

110. *Mi gárolbattya-meg a' Mérges bor-árulóknak Iszenselenségét?*

A' példás nagy büntetés, hogy ha az Orvosok meg-vizsgálván borát, valóságosan mérgesnek találták.

A KÖZÖZVÁRI EGYETEM
C4
NY. NYVTÁRA

111. *Jó e' a' Must-ital?*

Nem jó. Mert minden forratlan ital közönségessen, a' midőn a' gyomorban kezd forni, szeleket, veszedelmes hányáft, has-menést, rágáft okozhat. Ezt kell értenünk a' Mézser-ről-is (Mártz).

112. *Az Éget-bor, rozs-szilva-Pálinka egészséges italé?*

Ezeknél alább való, és ártalmassab italok nints az embereknek. Szédit, részegit, rontya ezét, testét az embernek; rövidíti életét, restségre, erköltstelenségre vezet. A' gyermekeknek éppen méreg ital ez. Azonban ha igen kevesenként, és ritkán ilfsza őket a' Munkás ember, nem olly hamar ártalmas.

Az Aluvásról.

113. *Szükséges e' az embernek az Aluvás?*

Ügy szükséges, mint az étel, és ital. Azért rendelte-is az Úr Isten, hogy majd nem harmad részét életünknek tsuppa aluvással töltsük,

114. *Mi jót tesz az aluvás az embernek?*

Az egéfsz nap által meg-fáradtt testünk aluváskor meg-pihen, a' midőn egyszer'smind bővebben tápláltatik, mint nappal. Ugyan ez az oka

oka, hogy a' magát jól ki-alutta - ember egészen meg - könnyebbedik, meg - frívsül.

115. *Mind egy e' a' jó, vagy vsz aluvás?*

Nem mind egy. Mert tsak a' jó, és tsendes aluvás nyugtathattya meg az el-fáradt' tellet,

116. *Mi szükséges kiválekppen a' nyugodalmas aluvásra?*

A' tiszta levegős, és a' lárma nélkül való hely, másodszor az alkalmas fekvés.

117. *Meg-kivánbattyak e' az egész nap munkálódó emberek, bagy éjjel semmi Dombérozók ne lármazzanak útzárkon?*

Sótt meg-tilthattják. Mert a' jól ki-nem nyugodott ember nem hogy elegendókppen nem vidám a' munkálódásra, hanem egélségében-is szenved,

118. *Jó e' az igen meleg, vagy gőzös szobában aludni?*

Artalmas. Nyughatatlan az ember' álma benne, fej-fájást-is hamar kap. Sok ember örökre el-aludott az olyan szobában, mellyben a' belö-fütö kementze füstöltt, és gőzölt; a' guta ütötte-meg őket.

119. *Egészes e' tollas ágyban feküdni?*

Az olyan tollas ágyban, mellyben egészen be-vefz az ember, ha bele düll, nem leg egészegebb feküdni: Mert hamar izzad a' test benne, és úgy lágyúl 's, gyengül a'bor. Ugyan azért az olyan ember egy kis meg-hütéstől-is hamar kap nathát, tsúzt, hurutot, járó fájdalmakat.

120. *Miképpen segítessünk mindazon által a' tollas ágy alkalmazlan volta ellen?*

Ha a' szobát, mellyben hálunk, inkább hüfebbnek, mint melegnek hagygyuk lenni. Ha az ágybéli ruhánkat nyárban minden hétben leg alább egyfzer ki-száraztyuk, ki-szellöztettyük; télben pedig ki-kopogtattyuk, ki-porozzuk. Ha minden héten mind alánk, mind a' dunyha alá tizta lepedöt vefzünk.

121. *Millyen Ágybéli volna a' leg jobb?*

Takarónak leg jobb a' Paplan, vagy a' pokrótz, hogyha minden 14 nap tizta lepedöt varrunk alájok. Derekallynak a' Matrátz (szörrel tömött derekally), vagy jó lágy törött szalma, melly dupplán fogott pokrotztzal be-takartathatik. — Ezekre-is szükséges gyakran tizta lepedöt teríteni. A' Vánkosoknak pedig jól tömve kell lenni, hogy az ember feje el ne temetödjön benne.

122. *Mi rosz szokások vannak egy némely Afzszonyoknak az Ágyvetésben?*

Hogy nem reggel rázzak-fel az ágy-szalmát, a' midőn a' szobát ki-is szellőzhetik, hanem a' midőn fekiüdni készülnek; ekkor porral megtelik a' szoba, és egész éjjel kéntelenek azt nyelni.

123. *Jó e' az, ha igen magossan fekszik fejével az ember?*

A' ki mint szokott, úgy aluszik leg jobban. De leg jobb arra szoktatni magát, hogy ne legyen igen fel-pótzolva feje (hogy agyveleje is reá szokjon fzenvedni a' vérnek feléje való tolakodását, hogy az ne egy könnyen ártson néki más történhető esetekben). Jó arra-is szoktatni magát, hogy ne hátán, hanem oldalain feküdjön, sem ki-nyujtózva, hanem öszve-görnyedve.

124. *Helyes e' az, hogy többen-is szoktak egy ágyban fekiüdni?*

Egészségesebb, ha kiki maga különös ágyában fekszik. Mert úgy egyik a' máliknak gözét, izzadságát nem kéntelen magába lehelleni, melly egyszer'smind tisztátalanság-is. De az szükséges kiváltképpen, hogy minden gyermek külön hállyon, fotha le ketten egy ágyban.

125. *Mi jobb, jókor eszve le-feküdni e', és korán reggel fel-kelni, vagy késő feködni le, és késő fel-keletni?*

Jobb jókor le-feküdni, és korábban fel-keletni. Az el-fáradt test maga kívánja azt, a' midőn a' dolog után igen hajlandók vagyunk a' pihenésre. A' jókorabb fel-keletéssel pedig azt nyerjük, hogy a' reggeli leg tisztább, és egészséges levegőben részefek lehetünk. Az okatlan állatok-is ezt a' regulát tartják.

126. *Egészséges e' igen sokáig aludni?*

Ha éppen keveset aluszik az ember, nem piheni jól ki-magát a' test, nem vidám a' dolgra. De ha sokat aluszik, ostoba, rest, tunya lesz. A' dologtalanoknak, heverőknek podagrát, közzvényt, alkalmatlan kövérséget okoz.

127. *Hány órát lehet aludni az embernek?*

A' hat-hét óra alvás mellett a' legdolgossak embereket-is egészségeseknek tapasztaljuk lenni: a' henyélők, a' kik keveset gyakorolják testeiket annál inkább meg-elégedhetnek ennyi idővel. A' betegeknek, erőtléneknek, gyermekeknek több időt-is lehet engedni az aluvásra. A' mint az Uraknak-is nem irigyleni az ő szokásokat, kik többnyire mint gyenge emberek tekintendők.

128. *Egészséges e' a' nappali aluvás?*

Tsak az öregeknek, betegeknek lehet azt étel után meg engedni. De a' fiatal, és erős embereknek, a' heverőknek kivált, és a' sokat ülőknek nem tanátsos. Rontyák azzal éjjeli aluváfokat - is.

129. *Miért nem jó egyútmeltyeknek, kivált a' gyermekeknek, eszévre sokat enni?*

Mert a' tele gyomor rontya az álmat; főképpen pedig az olyan eledelek, mellyek szeleket okoznak, nehéztik az aluvást.

A' Mozgásról

vagy - is

A' Testi - gyakorlásról.

130. *Hozyba az ember az evés, ivás, és aluvás mellett éppen nem mozgatná magát, nem járna, nem foglalkozkodna valamiben, lebetne e' egészséges?*

Leg alább fokáig nem lehetne. Mert az evésen, iváson, és aluváson kívül a' Testi - gyakorlás negyedik el - múlhatatlan fel - tétel az e' gétségnek fenntartására.

131. *Mi*

131. *Mi basznoz boz a' Testi-gyakorlás az egéfségre?*

A' testi-gyakorlás által erősödik az egéfsz test; segittetik az étel-emészítés, jó vér képszül. Minden munkái a' testnek helyyeffen folynak.

132. *Mi érbeti azokat, a' kik ülő-életet viselnek, mint p. o. a' tanúlst Böltssek, a' ennyák, a' lieverök s. a. t.?*

Számtalan betegségnek oka az ülő-élet, hogy ha azon közben ritkán gyakorollya testét az ember. Mert erőtlenek ő benne a' gyomor, a' belek, azért rofz az emészítés, rest a' fzékezés; szelekben kell nékiek szenvedni. Mert nints elegendő mozgása a' májnak, lépnek — mivel a' fok ülés által a' hasban öfzve-is szorúlnak — hamar be-dugúlnak, daganatot kapnak; mellynek ofztán sárgaság, hideglelés, Melancholia, arany-ér következése. Mert illy formán a' test' minden munkáinak rendetlenségbe kell jönni, rendetlen a' Ki-gőzölés, tsipös, sűrű, enyves lefz a' vér; melly miatt ismét tsúz, köfzvény, podagra, és ezer betegség a' következés.

133. *Kik félbstnek kíváltképpen az illyen követkefsékeöl?*

A' kik mértékletlenek az evésben, ivásban, és a' kik fokféle kényes eidelekkel élvén nem igen mozgattyák teüeket, holott az illyeneknek
dup-

dupplán szükségesebb a' testi-gyakorlás, mint az együgyü étkekkel élőknek.

134. *Ez talán az oka, hogy a' Vagyonosabb Emberek között igen számosan vannak az Arany-érben szenvedők?*

Igen-is. Ő nékik van az az alkalmatofságok kényelebben ehetni, ihatni, heverni-is, ha tetzik nékik.

135. *Elegendő testi-gyakorlás e' az a' kényén-élőknek, hogy ők sétálnak?*

Nem elegendő. Ez által nem mozognak jól a' belső részek. A' lovaglás, a' kotsizas, és a' fa-vágás által külömbb a' testi gyakorlás.

136. *A' Testi-gyakorlás végezt - is jól rendezte tehát az Úr Isten, hogy dologgal kell keresni kenyerünket?*

Aldott legyen azért az ő szent Neve. Az pedig boldogtalan, a' ki fél a' dologtól. Semiképpen se lehet valóságos gyönyörűsége a' heverő embernek, leg alább állandó gyönyörűsége nem; Mert egészsége-is változandó, lelkében-is hamar meg-únván magát, semmi se tetzik néki.

137. *Tartozik e' mindazonáltal az ember a' nagyon erőltető 's mértéklelen dologtól magát meg-sarjósítani?*

Igen-is. Sőt vétkezik, a' ki vakmerősködik erejével; a' ki erejének fitogatásából igen nagy

nagy terheket emel; a' ki mejjét más által vetteti; a' ki birkózik. Az ilyenféle tselekedetek által fokban szakadáfokat, hektikát-is kaptak.

138. *Mire kell sebás vizyáznunk testünk' gyakorlásában?*

Hogy soha annyira, se dolgozzunk, se fufunk, se tántzollyunk, hogy nagyon meg-erőtelsük magunkat, vagy úgy meg-hevüllyünk, hogy izzadságban merüllyön egész testünk. A' nagy meg-hevülésnek hamar veszedelmes következései vannak.

139. *Ártalmas szokás sebás a' Tántzolás?*

Igen-is. Atkozott, és el-tiltani való tántz kiváltt a' Német tántz, mellyben bódultan ke-rengenek a' tántzolók. De a' Magyar tántz-is hogy ha nagyon, és fokáig hányya-veti magát az ember, ártalmas. A' Nemes tántz leg okofabb, mert tsendes.

140. *Mért veszedelmes olly gyakran a' tántz azoknak a' Leányoknak, kik hogy vékony derekok legyen, szorongassyák magokat?*

Mert a' tántzolás közben meg-ütheti őket a' guta, mivel nem folyhat öszve szoritott testekben szabadon a' vér. Ugyan azért-is kapnak olly' gyakran szegezést, vérköpést, azután hektikát, és Völegény gyanánt a' Halált.

Az Elme-Indulatokról.

141. *Mit értünk az Elme-indulatok által?*

Elme-indulatnak nevezzük a' mértékletlen Haragot, a' hofzszas Gyülölséget, a' Meg-ije-déft, a' Félelmet; a' hirtelen való nagy Örö-met, vagy mély Szomorúságot, az el-áradtt Szeretetet, a' Szégyent.

142. *Ártalmasnak ezek-is az Ember Egészségének?*

Nem keveslebbet, mint a' leg tisztátala-nabb levegő, vagy a' mérges eledel. Sőt az igen nagy elme-indulat fokakat egy izem-pil-lantat alatt meg-öltt.

143. *Miképpen árt az Embernek a' Harag?*

A' nagy harag fel-buzdította a' telnek min-den portzikáját, sebessé teszi a' vér-forgást, és nagyon meg-hevíteti az embert. Mellyből gu-ta-ütés, vér-okádás, és más rofzszak követ-kezhetnek. De leg gyakrabban, és majd min-dég árt azzal, hogy igen hathatóllan meg-ráz-ván a' májat, ki-fajtollja belöle az epét; melly ofztán el-lepven a' gyomrot, és a' bele-ket, gonofz epe-sárrá válik, és hányáft, has-menéft, fej-fájáft, hagymáftz forró betegséget okoz.

144. *Mikor árt bizonyosabban a' Harag?*

Ha fokáig tart, és főképpen, ha azon közben valami hevített italt iszik az ember. Ekkor leg nagyobb méreg a' bor-ital; Agy-velő-gyúladást, vészett bódulást igen könnyen okozhat, mellynek a' bizonyos halál a' vége.

145. *Mivel az el-fojtott Harag se jó, mert gyomor-fájást, szív-dobogást okoz, mi tanács volna leg jobb a' baragos embernek?*

Való az, hogy az elme-indulat uralkodik a' testnek munkáin, és hogy sok ember nem tehet róla, hogy ő hirtelen haragos: De még-is igaz az-is, hogy az emberi ész hatalmat vehet az elme-indulatokon-is. — Gyakorolhatná magát az Indulatos annak meg-gondolásában, hogy az-is ő hozzá hasonló gyalgó ember, a' ki okot ad vala néki a' haragra; hogy tehát fészakodásra, nem pedig haragra, méltó, valamint ő maga, ki szintúgy nem tud Indulati nak ura lenni.

146. *Mi roszszo okoz az embernek, hogyba fokáig gyűlöletben áll?*

Azt, hogy éjjel nappal eszéből ki nem mehetvén a' bolzszú-állás, gyötri magát, nem alhat, étele-itala méregé válik, roszszúl táplál-tatik teste, meg-romlik vére 's egészsége.

147. *Szép dolog tehát, ha az ember senkivel se tart
buzsfzas baragot?*

Ez bolts Tanitása a' mi kegyes Meg-vál-
tónknak-is. Kinek kinek pedig önnön java 's
egésége azt tellyeséggel meg-kivánnya.

148. *Hogyba valaki véletlen na von Meg-ijed, ársbas
e' az nékie?*

Igen nagyon árthat. Meg-rázódik az ije-
dés által az egész test, de kiváltképpen meg-
illetődnek az érző-inak. Gortsöt, refzkedélt,
és fokféle még jobban ijesztő képzellélt okoz-
nak. Ezek által a' belső részre, a' szivre szo-
rúl a' vér; azért el-áll, el-halványodik a'
meg-ijedett ember, sziv-dobogást kap. Ollykor
a' szél-is meg-üti valamely tagját az embernek.

149. *Jó e' a' Gyermekeket utfából-is ijesztteni?*

Távúl legyen. Történt már számtalanszor,
hogy mingyárt ki-törte a' gyermeket a' nya-
valya, és holtig nyavalyás maradt.

150. *Okofság e' a' gyermekeknek a' Lelkekről, Ördög-
gökről, a' Haláiról, és más iünder képzelt Tüne-
ményekről beszélni?*

Eppen nem okofság. Meg-tanittyuk illy-
formán öket a' haszontalan képzellodélfekre,
félénkeké, kis-lelküké tsinallyuk, úgy hogy
önnön árnyékoktól-is, és a' letetben rettegnek,

ijedcznek, érzékenyeké lesznek. Melly miatt gyáva gyenge emberek válnak belőlök.

151. *Mit kelt azon Emlerekről itélnünk, a' kik magok beszéllik, hogy ők valóságosan önnön szemeikkel látnak órdógót, balált, vagy lelket külömféle ábrázásban?*

A' mit az emberek a' Lelkekről, és Babonáságról beszéllenek, az töbnyire a' felhevült képzellődésnek szüleménye, és azért azoknak nem lehet egy könnyen hinni. Ritkán halljuk, hogy a' valóságos okos, vagy bátor emberek látnának ollyatén tüneményeket.

152. *Miképpen árt az embernek a' Szomorúság?*

A' szomorú embernek semmihez nints kedve, mert szive fáj. E' miatt el-restül teste. Rofz nála az étel-emésztés, rofz lesz a' táplálatis, és a' Vér, hogyha igen sokáig tart szomorkodása. Mert kéfedelmes nála a' Vér forgás, azért máj-lép-daganatokat, fárgaságot, melancholiát kaphat, mellynek még elme-bódulás - is következése.

153. *Miképpen segít bernek az Illyenek magokon?*

Hogyha szerentsétlen állapotokat az Istenre bizzák, a' ki jól tudja, miért erefzt reánk kerefztet. Azonban a' jó Keresztény igyekezik az illyeneket vigasztalni, öröme, nevettségre gerjeszteni: a' mellyek által tudni illik, vérek sebbelbb folyást kap, sziveknek terhe megszün.

De maga-is tartozik vigafságokat keresni a' szomorkodó ember, mert az haláloffan vétkez-
zik, a' ki kényeségéből, vagy akármi okból
kélz-akartva teszi magát betegé, szomorúá
vagy bolondá.

154. *Mit okozhat a' Szégyen az embernek?*

A' guta-is meg-ütötte már az embert nagy
szégyenletébe: Mert akkor a' fej felé tódúl a'
vér, meg-lepi, 's veszedelmessen meg-nyom-
hattya az Agy-velöt. A' vérnek ábrázatunk-
ban való öfzve-gyúléfe okozza aztat-is, hogy,
midön szégyenlyük magunkat, el-szoktunk pi-
rúlni. Az igen nagy szégyen fokakat kétség-
esésbe-is hozott, melly miatt szerentsétlenül
haltak-meg.

155. *Mi leg jobb az ellen, hogy soha se szégyenlye ma-
gás az ember?*

Az, hogy mind Isten, mind ember előtt
betsületesen viselje magát, és soha se adjon
okot olyanra, a' mi gyalázatot okozhat néki.

A' Ruházatról.

156. *Függ-e a' Ruházattól-is az embernek egéf-
sége?*

Igen-is. A' mint külömbféle képpen ruházzuk
magunkat, úgy jobban, vagy kevesebbet lehet
állandó egéfségünk,

157. *Miképpen ártat a Ru'ízat egészségünknek?*

Úgy mint a' hideg, vagy meleg: mert vékonyan, vagy igen melegen ruházhattuk magunkat.

158. *Hogyan jobb magát az egészséges embernek ruházni, melegen e', vagy bűsen?*

Mindég jobb vékonyabban ruházni magunkat; Meg-szokja úgy testünk a' hideget, a' meleget pedig könnyebben tűrhettük.

159. *Mi több jót okoz még, hogyba bűsen öltözzük magunkat?*

Azt a' jót, hogy erősödik testünk. Az Északi Nemzetek sokkal erősebb természetűek, mint a' heves országokban lakó Szeretsenyek, mert mindég hideg van náluk. A' hidegnél semmi se erősít jobban.

160. *Nem igen jól szoktuk tehát, hogy Bundát, 's más szőrös bőrrrel bélelt köntösöket hordunk?*

Nem ám. Mert mind ezek nagyobb kigözlésben tartják a' teltet, mint kellene. Mint egy mindég meleg fürdőben van tőle bőrünk. Azonban, ha a' hideg valami képpen testünk-höz érkezik (inellytől csak-nem lehetetlen mindég meg-örizni magunkat), hamar ártalmas betegségeket kaphatunk, mint p. o. fej, torok, has-fájást, hurutot, náthát, tsúzt, köfzvényt, szögezést.

161. *Azoknak szokások se igen helyes sebát, a' kik ingek alatt Flanel köntösöt, vagy nyál, bárány - bőrs bordoznak mejjeken?*

Igen ritka betegeseknek lehet az ilyeneket meg-engedni, de azoknak - is jobb inkább a' szobában maradni nagy hidegekben. Az egészségeseknek pedig szükséges magokat arról apródonként le - szoktatni.

162. *Tanátsos e' a' téli ruhát tavaszkor hamar levetni?*

Nem. Mert a' melegen ruházott embernek hamar árt a' hideg. Fő regula az egészségben: a' rossz szokásról laffanként kell megszokni.

163. *Milyen ruházat a' leg - egészségesebb?*

A' posztó, moldon, flanel, szür köntösök elegendőképpen meg - oltalmaznak bennünket a' Fázás ellen, a' szelet se eresztik hirtelen bőrünk - höz, csak okosan legyenek alkalmaztatva.

164. *Mely Köntösök vannak okosan alkalmaztatva?*

A' mellyek jól be - fedik testünket; és a' mellyek bővek, nem pedig szorolsak.

165. *Mit jelent az, ha valakinek igen testében szabott, szűk, rövid, nyalka ruhája van?*

Azt, hogy az olyan ember nem okos. Mert a' mellett, hogy szorongálya, szenvedteti testét: télben fázik, nyárban pedig izzad.

166. *Okofság e' a' Nadrág által nagyon szorongatni derekunkat?*

Nagyon ártalmas. Tsúnya töréseket okoz tsipöinken. Igen szorongatjuk azzal béleinket is, vefztegettyük tüdoinket: belső televényeket, sérvéft hamar kapunk, vér-köpök könnyen lehetünk.

167. *Mit kell tartanunk főképpen az Afzszonyi Magyar Vállakról?*

Ártalmassabb öltözetet ennél ember nem gondolhatott ki, hogy ha azzal magokat szorosan fűzik. Mert azon kívül, hogy felfezségevel annyira nyomja a' bört, hogy a' vér allig folyhat az erekben, tehát vefzedelmes fej-fájást, szédelgést, guta ütést okozhat; a' tsontokig-is behat az ő kérgesége. Melly miatt a' helyett, hogy szép tefet kapnának a' leánykák, el-nyomorodnak, mejjek, méhek megromlik; alkalmatlanok lesznek a' nemzésre, vagy szerentsétlenek a' szülésben.

168. *A' szük Fejre való, Nyakra való, Lábbeli, mit kárt okoznak az ember' egészségének?*

A' szük kalap, vagy süveg, úgy a' szorosan kötött Nyakra-való, fej-szédelgést, fájást okoz. A' szük tsizma, tzipellő rontya a' lábakat, formátlaná teszi a' láb-újjakat, azon kívül keserves tyúk szemeket okoz, mellyeknek fájdalma miatt se ülhet, se járhat, kedve szerént

rént femmit se tehet az ember. Kiváltképpen pedig a' magos farkú tsizsmáknak, tzipellőknek következése ez.

169. *Melly fejre valójok a' Férjfiaknak leg jobb?*

A' kerék kalap leg alkalmatosabb. A' nagy nap fénytől, melly kiváltképpen a' mezon munkálódó ember fejének, szemének ártalmas lenne, meg-oltalmazza a' fejt, úgy az esőtől, harmattól. Nem-is tart nagy meleget, melly nagyon ártana fejünknek.

170. *Miért ártalmas a' meleg fejre való p. o. a' szőrös sípkák?*

Mert hamar nagy ki-gözőlésbe hozzák a' fejt, melly által ez gyengül, erőtlenedik, minden kis hidegtől fel-fájál, náthát kap; fogfájós lesz.

171. *Árthat e' az ember' egészségének, bogyba az Esőben, vagy akármi módon átsul-ázott testén a' ruha?*

Gyakran igen ártalmas következései vannak ennek, úgymint közfvény, száraz fájdalemak, tsúz, folyosó, forró szegezéssel való betegségek. Azért, mennél hamarább lehet, le kell vetni a' nedves ruhát testünkről, 's meg-fzárasztani, vagy más fzárazba öltözni.

172. *Miképpen árthat még egészségünknek a' rubázat?*

Ha az tisztátalan 's nem tsinos.

173. *Szükséges tellyefséggel a' Tifztaság az ember egéjségére?*

A' tífztátalan embernek teste el - restül, nem vidám; ő maga kedvetlen, melly annak jele, hogy hanyatlik az egéjség.

174. *Miben áll tífztasága, tsinosfága a' szegény embernek?*

Abban, ha ő minden reggel meg - mosdik, meg - füsüli magát; ha köntöfei, ámbár gorombák - is, vagy fótosfak, de nem rongyosfak; ha minden héten tífzta inget, láb - ra valót vesz magára, ollykor, kéztér - is, ha izzadni szokott; ha az ő Agyi ruháját tífztán tartya.

175. *Szép szokások e' az a' mi magyar falusi Leánnyainknak, Legényeinknek, hogy ők annyira be - kenik tsirral, va y vajjal hajokat, bo y a' fényes legyen, vagy ssepe jen - is vállokra?*

Fertelmes szokás, nagy tífztátalanság! köntösfeiket el - motskollyák, a' betsületes tífzta embereknek már távo - lról undorodást okoznak. Annyiból pedig nagyon ártalmassak, hogy zsiros, bűdös gözjökkel tífztátalaná teszik a' templomban a' levegőt, melly miatt más tsinos embereknek - is kell szenvedni. Méltó, hogy meg - tiltasson az illyen illetlen szokás, mellyben szépséget tesznek az ostobák.

176. *Okosság e' a' meg-holt embereknek rübbit minden meg-gondolás nélkül magunkra venni?*

Távúl legyen. A' ragadós betegségben megholttnak köntöslei veszedelmek; mert azokat a' betegnek mérges goze meg-járta. Könnyen elvezethetnénk egészségünket, életünket-is miattok.

III. SZAKASZ.

Azon Okokról, mellyek a' Gyermekeknek egészségét rontják közönségesen

vagy-is

A' Gyermeknek Neveléséről.

177. *Mi az oka, hogy egy némely Gyermek már nyomorék, 's betegesen születnek?*

Az az oka, hogy az ő szüléi magok-is nyomorék tettel, és egészségtelen léteben bázafodtak. a' mint az-is ha az ő anyok, midőn őket méhekben hordották, nem vifelték úgy magokat, mint kellett volna.

178. *Nem volna e' okosabb, ha azok, a' kik nyomorítók, a' kik öfi betegségben szenvednek, ne bázasodnának?*

A' magzat, melly gyümöltse a' Házafság-nak, gyönyörúsége édes szüléinek, a' Hazának pedig reménysége: De nem nagyobb keferúség e' a' szülönek látni, hogy tsak nyomorúságra szülte magzattyát? és mi hafzna a' Nyomorékban a' Hazának?

179. *Mit értünk az Öfi-betegségek által?*

Azokat a' betegségeket hívjuk annak, a' mellyek gyermekről gyermekre, mint valamely öfi Jófság, plántáltatnak: olyan betegség a' Nehéz-nyavalya, az ezftendőig tartó közfvény, a' köben való szenvedés, a' száraz betegség.

180. *Mi adbat leg bamarébb okoz arra, hogy az ép emberek - is nyomorék Gyermeket nemzhetnek?*

Sok féle oka lehet annak. De leg-is leg inkább a' feslett, fajtalan élet rontya-meg annyira az embernek belső testi épségét, hogy nem nemzhet ép, és erős magzatot. Ezen magzatznak késő maradéki-is meg-érzik aztat, a' midön mindég élhetetlenebbek lesznek.

181. *Hogyan kell magát tartani a' magzat-bordó Afz-szornynak, hogy ő ne legyen oka magzattya' nyomorék-ságának?*

Terhének egész idejében mértékletes legyen ételében italában; a' hevített italokat távoztassa; tartóztassa magát kiváltképpen a' haragtól, gyűlölségtől. Dolgozzon, mert a' testi gyakorlás hasznos a' magzatnak; de nehezset emelni veszedelmes néki. Istenfélő legyen meg-gondolván, hogy a' mint az ő vérével táplál-tatik magzattya, tehát az ő egészségétől függ annak épsége 's egészsége: úgy részes lesz minden Lelki-tulajdonságaiban-is az Annyának.

182. *Hogyba valamely Új-szülött halva lesz a' világra, okosság e' azt mingyűrt valóságos boltnak binni?*

Nem okosság. Mert sok holttnak látzatott kis gyermek egy darab idő múlva magátál-is fel-ébredett. Mások pedig könnyen fel-ébredtek volna, hogyha segített volna rajtuk az ember.

183. *Mikor lehet binni, hogy valószínűleg meg-boltt a' gyermek?*

Ha talán még igen idétlen volt; ha a' nehéz szülés által feje halálósan meg-sértődött; ha bőre szederjes, és az illetésre könnyen el-válík testétől, ha talán büdös szaga-is van már.

184. *Hogyba ezen Felek ninszennek jelen, bogyan kell bánnunk a' holtnak látzasó Új-szülősttel?*

Az okos Bába, mihént meg-kötötte az illyen gyermeknek köldökét, leg előre-is min-gyárt meg-vizsgállya Száját, torkát, 's ha talán tele van az takonnyal, újjaival okoffan ki-tif-títtya aztat. Az után hideg vizet fetskendez artzára, sziv gödrére. Mellyre, ha nem esz mélné-fel a' kiseded, elő-venne egy valamely tsútsos Szájú edényt, és abból a' hideg vizet magasról tsepegtetné sziv-gödrébe; dörzsöhné egyfzer'smind kezével gyomra táját. Erre meg-szokott rázkódni a' holtnak látzatott új-szülött. De ez ha nem történne-is, még se kellene fel-hagynunk reménységünkkel, hanem meg-törülni a' vitzól a' gyermeket, és száraz meg-melegített ruhába takargatni; és midön egy kevés ideig meg-pihentettük, meg-meg elő-kellene venni a' hideg víz-tsepegtetést; és ezt három négy izben-is, mind annyifzor dörzsölvén szivgödre-táját, és a' meleg ruha kö-zött meg-nyugtatván. — Leg bátrabb, és leg hafznoflabb módnak tapasztatatott ez eddig.

185. *Mitől van az, bogy az ép 's fris Új-szülősttek -is igen hamar meg-betegednek?*

Attól, hogy az ő teltek nagyon gyenge. Nem érett még jól meg minden tetemek; mint a' fejek' lágyáról-is ki-tetzik.

186. *Árthat e' az Új-szülötnek, ha tisztátalan az a' Ház, a' mellyben születik?*

A' tisztátalan szobában tisztátalan, rozsz a' levegő is. Ha a' nagy embernek - is igen egészségtelen a' rozsz levegő, hogyan ne ártana a' mái született gyenge gyermeknek, a' kinek se bőre, se tüdője még a' jó levegőhöz se szokott? Ugyan azért nyivátsol - is az ártatlan, mert fáj neki.

187. *Jól esik tehát az Új-szülötnek, hogy lágy meleg vízben fürdösztyük őket?*

Igen - is. Mert a' levegőnek alkalmatlansága ellen mérsékli érzékeny bőrét a' lágy meleg víz.

188. *De nem jól esik ám nekik, ha gorombául fogdosjuk őket, és ha vastag éles polyába takarjuk?*

Az fáj nekik nagyon. Azért az okos Anya előre vékony fokszor mofott ruhákból készitti a' kisednek pólyáit.

189. *Mit okozhat a' goromba Pólya, a' fűfűs, gőzös levegő az Új-szülötnek?*

A' nyavalya - is ki - töri szegény gyermeket. És e' miatt szükséges, hogy a' hol vajúdó alszony vagyon, ottan mennél tisztább 's tágasabb legyen a' szoba, és jól ki - szellőztessen; és hogy két fegitő alszonymal a' bábán kívül egy lélek se legyen más a' szobában.

190. *Jó e' az, ha szoroffan polyázzuk a' gyermekeket?*

Nem jó, sött igen ártalmas. Mert ha a' gyomor, has meg-vagyon szorítva, nem emészt-het jól: ugyan azért hamar ki-hánnya a' gyer-mek, a' mit szopott; vagy a' mi rofzszabb, tú-róvá, savanyú tsipöfségé válik gyomrában, melly ofztán rágja hasát, sír, görnyedez, gyak-ran a' nyavalya-is ki-töri.

191. *Mi okozza még-is leg közőnségessebben ezt a' ve-szedelmes betegséget a' gyermekekben?*

Az, hogy mértékletlenül adunk nékiek enni, vagy szopni, hogy az ő liráfokat mindég csak a' képpen akarjuk el-állítani; illy' formán meg-terhellyük, meg-rontyuk gyenge gyomrokat. De az-is, hogyha a' szopatató anya, vagy daj-ka mindent egyre eszik 's-iszik.

192. *Mitől kell magát különöffen meg-tartóztatni a' szopatató Afzszonyoknak?*

Az igen savanyú ételtől, a' fok bor, és az égetbor-italtól; kiváltképpen pedig a' ha-ragtól, és gyűlölségtől. De ha a' szopatató fok babot, borsót, vagy retket eszik; a' vagy ha vigyaztalanúl nagyon meg-hűtti magát, azt-is meg-érzi a' gyermek.

193. *Mit kell olyankor tenni a' gyermekkel, ha a' szoptatásra se hagyja - el szűrését?*

Mivel ez jele, hogy valami baja van neki; nem kell száját ruha tetsfel mind szüntelen duggatni, nem ütni, rángatni az ártatlan kisdedet, mint némely esztelen anyák, vagy dajkák tesznek, sem álmosító szereket mingyárt be - adni: Hanem ki - bontani pólyájából, ne talán az öszve - gyürödött pólya - ruha, vagy gánéjja, vagy talán a' bolha - tsipés légyen oka szűrésének. Ha ez után - is sir, gornyedezik, bizonyosan has - fájdalmak vannak.

194. *Mi győgyítá - meg leg jobban a' Kis - gyermekeknek Has - röhögését?*

Az, ha hafok mehet. Azért utánna kell látnunk, hogy jókor has - hajtó Orvasságot szerezzünk a' kisdednek. A' Klisziérozás még szaporábban legit, a' hol veszedelemben van a' Kisded. Olajos, vagy vajjas lágy meleg vizből lehet a' Klisziér, és napjában gyakran kell adni.

195. *Vallyon igaz e' az, hogy a' kis gyermekeket meg - leber igazni; hogy nekik a' szent - is ártatlan?*

Azt csak az igen együgyű észű emberek hiszik: az okos emberek pedig nevetik őket; mivel tudják, hogy nincs az Embernek hatalmában boszorkánysággal, vagy akármilyen babonassággal Felebarátjának ártani.

196. *Mitől szoktak a szopós kisdetek leggyakrabban száj-fájást, lny-sebeket kapni?*

Attól, hogy nem tisztázzák, nem mofsák ki az evés-ivás után vizes ruhátskával a' gyermeknek száját. És hogy mind szüntelen ruha tsötset (Tzutzlit) engednek a' szájában lenni; kiváltt' ha ezt nem újjíttják-meg gyakran, nem tiszta ruhából tsinállyák. Sőt ha azt imitt-amott heverni, porosnak lenni engedik. De az igen tzukros ételektől-is kaphatnak fájós száj: a' mint attól-is, ha amaz tsúnya szokásból szánkából étettyük 's itattyuk őket.

197. *A szopatás mellett mivel lehet táplálni a' Kisgyermeket?*

Minden könnyű, és tápláló eledelre lehet őket szoktatni, tsak savanyú és kövér ne legyen. Azért az édes tej, tejes Arpa-Ris-káfa, a' tejes pirított fehér kenyér-vagy Zsemlyemorfalék, a' hús-lév, igen jó, és egészséges eledel nékik: De ha fokot, és minden nap tsak egy félét adunk nékik, kivált téfztás ételt, pépet, éppen rofzfúl tselekszünk. Nyakikra dagadafokat, és fok ót-varat kapnak ezektől a' gyermekek.

198. *Jó e' a' fok sejes, és téfztás Étek a' nagyobb gyermekeknek?*

Azoknak se jó. A' fok tej, és téfztás étel, a' mint a' fok kenyér annak az oka, hogy a'
fze.

Izegényebb embereknek gyermekei többnyire mind potrohosok, és gelesztáfak.

199. *Meddig lehet szoptatni a' kisdedeket?*

9 — 12 hónapokig, vagy - is a' mig alól felől két fogai nintsennek. Tovább szoptatni nem helyes.

200. *Jó szokás e' a' gyermekeket Bötsűben rengetni?*

Ha tsendeffen rengettyük őket, és be-takarjuk szemeket, nem árt, és hamarabb - is elalufznak. Ellenben, ha nagyon zokog a' bötsű, vagy seheffen rengettetik, igen ártalmas; szédül a' kisdedeknek fejek, romlik, erőtlenedik agy - velejek, nagy korokban oftobák lesznek. Melly miatt inkább soha bötsűhez se kellene szoktatni a' kis gyermekeket.

201. *De ismét okofság e' az, ha éjjelre Ágyába maga mellé veszi az Anya kis gyermekeit?*

Nem okofság. Mert álmában kezével, derekával a' gyermekre fordulhat, 's agyon-nyomhattya. Többször történt már ez a' Szerentsétlenség.

202. *Szükséges e', hogy a' kis gyermekek gyakran tisztázzuk?*

Igen-is szükséges. Mert, ha motskában sokáig hever a' kisdéd, úgy kéntelen magába színi a' körülette lévő tiltátalan gözt, melly

nagyon ártalmas. De ki-is pálik a' motsoktól gyenge bőre, melly fájdalmat okoz néki.

203. *Elegendő Tisztálgatás e' az, hogy csak meg-törültsi motskától a' kisdedet a' Dajkáló?*

Nem elegendő. Szükséges ötet mind annyiszor vizes ruhával-is meg-mosni, és száraz tiszta ruhát alája tenni. Ugy szükséges a' gyakor tisztálgatás a' gyermekeknek egészséges 's erős voltokra, valamint a' jó táplálat, és a' tiszta levegő.

204. *Jó e' az, mint némelyek tselekefsznek, a' kis gyermekeknek egész testet minden reggel hideg vízzel, vagy hideg tejjel meg-mosni?*

Igen jó. Meg-erősödik az által a' gyermeknek bőre, úgy egész teste; fris lesz; szaporóbban nő; nem egy könnyen árt néki a' hideg, és meleg; tartós egészségű lesz. Hanem szükséges, hogy jól meg-törüllyük ofztán őket a' nedvességtől. — Mindazonáltal az Uj-szülötteknek első napi meleg fürdőjüket, meleg vízzel való mosásokat csak lassanként lehet hidegre változtatni.

205. *Lehet e' tartani tőle, hogy árt a' kisdedeknek a' hideg?*

Soha se árt az nékik, csak ha melegjüket hidegre hirtelen változtattjuk, ha p. o. nagyon melegen pólyázzuk, 's fedjük őket, ha igen
meleg

meleg szobában tartjuk: és akkor éri őket valamikép' a' hideg. Ekkor náthát, fej-fájást, hurutot, has-rágást, és több más betegségeket kaphatnak. De ugyan azért jobb őket mindég a' lideghez szoktatni.

206. *Szükséges e' a' nagyobb gyermekeket tisztaságra szoktatni?*

Igen-is. Kényszeríteni kell őket arra, hogy minden reggel mosák-ki szájukat; mosás-meg ábrázattyakat, és szemeket friss vízzel: úgy tisztá Artzat kapnak, erős szemek 's állandó látások lesz. Fösúlyyék-meg fejeket; tisztán tsinoffan tartásuk telteken lévő ruháikat. E' szerént reménleni lehet, hogy hozzá szoknak a' tisztasághoz, tsinofsághoz, és azt szeretni fogják egész életükben.

207. *Jó volna e' arra-is szoktatni a' gyermekeket, hogy ebéd-vassora előss-is mosnák-meg mindég ábrázattyakat, és kezeiket?*

Igen jó volna. Addig nem-is kellene nékiek enni adni. De az-is szükséges volna még, hogy az evés után-is mindég ki-mosnák szájukat; akkor jók, és szépek maradnának fogaik-is.

208. *Mitől kap a' gyermek, 's úgy közönségesen minden ember, rozsz fogakat?*

Ha motskos, tisztátalan lakó szobája; ha igen melegen eszi az ételt; ha meleg italokkal,

kávével, puntsal gyakran áll; ha fokot piszkálja fogait, kivált villával, vagy tövel; ha fog-porral, vagy akár mivel gyakran dörzsöli ínyeit 's fogait; ha melegen fedi fejét. Mind ezen okoktól nyerik a' fóg-fájást-is.

209. *Mit kell tehát tenni, hogy jók maradjanak Fogai a' gyermekeknek?*

Étel után szorgalmasan ki-mosni szájukat; ábrázattyokat minden reggel hideg vízzel meg-mosni; fejeket, nyakakat mindég hűsen, 's fedetlen tartatni; meg-engedni, hogy a' szabad levegőn gyakran lehefjenek; a' kávéra, édeségekre nem kell vágyódtatni.

210. *Hafznos volna e' az, ha a' gyermekeknek megengedtetne a' Fördés?*

Nem lehet elegendőképpen ditsérni a' fördésnek hafznát az egészségre. Igen kár, hogy a' gyakor-fördésben nem követtyük a' régi erős embereket. — Rendelni lehetne, hogy a' gyermekek gondviselőjöknek jelen létében minden héten kétzer-is hafználják a' közel lévő folyó vizet nyári időben, a' távúl valóra-is néha el-el-sétálnának. De oda haza-is a' vízzel tele-hordott kádban gyakran meg-lehetne füröfzteni a' gyermekeket.

211. *Mire kell vigyázni közönségesen a' Fordás mellett?*

Arra, hogy mély veszedelmes vizekben ne engedjük förödni a' gyermekeket; Másodszor, hogy a' meg-hevülés után mingyárt ne menynyünk a' vízbe, úgy mingyárt az evés után se. Harmadszor, hogy a' fordás után ne maradjunk egy helyben, hanem járkállyunk, 's mozgassuk magunkat.

212. *Szükséges e', hogy a' gyermekekre gyakran adjunk tiszta febrer ruhát?*

Mivel hamar el-fenik magokat a' gyermekek, kétzer-háromszor-is egy hétben szükséges volna ö reájok tiszta ruhát adni, annál inkább, hogy hamar meg-terem fejekben a' féreg, melly ruhájokba-is mász; a' mi igen nagy tisztátalanság, és gyalázattyára válik gondviseelőinek.

213. *Jó e' az, hogy a' gyermekeknek fejét meleg fejkösdővel, vagy sipkával fedjük?*

Igen ártalmas szokás ez. A' sipka' melegétől tisztátalan, pálott lesz fejek; férgeket, kószos, varas fejet kapnak. Azon kívül egélségtelen szinűek, ostobák lesznek; gyakran fej-fogfájást, náthát, szem-fül-folyást kéntelenek a' miatt szennvedni.

214. *Mivel leg jobb fedni a' gyermekeknek fejét?*

Leg okosabb semmivel, hanem éjel nap-pal, hidegben melegben mindég hajadon fővel jártatni oket, akár fiú, akár leány gyermek legyen az. Így mindenhez hozzá szokik a' fej, erős léfz; nem árt néki hamar a' nagy szél se. — Hajokat-is a' gyermekeknek fejek körül el-nyirva kellene hordatni, hogy ma-gok-is könnyen fösölhetnék, 's tisztázhatnák magokat.

215. *De ha Ótvaras a' gyermek, jó e' akkor fejét me-legen tartani?*

Akkor se jó. Leg hamarébb meg-gyógyút az ótvar, ha az haját egészen le-nyirván gyak-ran tisztázzuk a' fejet, és semmivel se fedjük, avagy az illetlenség ellen tsak igen vékony 's ritka válzony fej-kötovel.

216. *Miért veszedelmes az, ha Kenyérsefekkel gyógyisttyuk az ótvart, úgy akármelly Ki-verésit testünknek?*

Azért, hogy az olyan tsúnyaságot vizsgál-hajtyuk a' testbe a' külső Orvaslással. Melly-nek osztán temérdek súlyos nyavalyák követ-kezései.†

217. *Jó e' nyakravalót, vagy szoros Galléros inget bordanai a' gyermekekkel?*

Nem jó. A' meleghez szoktatott nyak ha-mar hurutot, torok fájást kap. Azért nyakra való

való nélkül, és gallértalan ingben helyeslen jártattyák gyermekeit Egy - némellyek.

218. *Jó e' a' meleg felső-öltözet a' gyermekeknek?*

Nem jó. Mennél hűsebben kell őket öltözni. Ha bundás köntösökhöz szoktattjuk őket, hideg-vette emberek válnak belőlök. Elég jó öltözetet ad nekik a' vázsonnyal bélelt posztó, vagy flanél ruha.

219. *Mire kell főképpen vigyázni a' gyermekeknek ruhájá tsiméltatásában?*

Hogy egy darab ruhája se legyen szük, hanem mennél bővebbre legyen varva, hogy szabadon, a' mint az Illen formálta, nőjön feltek. A' magas farkú tizsma, és tzipellő igen vesztegeti a' gyermekeknek lábait.

220. *A' kevély gavalléros öltözet éppen nem jó sebás a' gyermekeknek?*

Hogy tsinoffan, tisztán legyenek öltözve, igen szükséges, az az, hogy rongyosak, szennyesek ne legyenek: Hanem a' szoros nyalka köntösök tsak szüléinek gyengeségét, Hivságát nyilatkoztattyák.

221. *Milyen forma köntös volna leg jobb a' gyermekeknek?*

Négy esztendő koráig, akár fiú, akár leány gyermek legyen az, leg alkalmatásabb ruhája néki az egynémely helyeken már régen

szokásban lévő Zubbon-pofztóból, flanélból, vagy kartonból: a' Harisnya, melly térden alól legyen meg-kötve: és az alacsony farkú tzipellő. Az után pedig egész 8 esztendőös korokig leg okosabb öltözettyek a' fiú gyermekeknek az olyan, a' mint most szokták az urak, és a' városi emberek viseltetni gyermekeit (Matlot). De az idősebb gyermekeknek se kellene nadrágjait Szijra, hanem gonbokra tsináltatni. A' leánykáknak Derekait pedig semmiképpen se kell szorongatni.

222. *Hogyba valamely gyermeket minden nap szépen meg-főszülve, tisztva, 's alkalmas esinos öltözetben látunk, mit lehet arról itélni?*

Azt, hogy az ő szülői, gondviselői magok is tsinosok, okosok, 's jó emberek; és hogy ezen gyermekekből-is olyan válik jövendőben.

223. *Okosfág e' a' gyermeknek a' Játékoz meg-tisztani, és azt kívánni, hogy mindig a' szobában üljön?*

Nem okosfág. El-restül a' gyermek, meg is betegedhet. A' gyermeki testnek természete hozza azt úgy magával, hogy ök a' futkozást, a' játékot kedvellyék, mert a' mozgás leg nagyobb fen-tartó orvafsága az ő egészségeknek. Sőt bizonyosok lehetünk, hogy a' melly gyermek rest, és mindig tsak ülhetne, az nem tellyes egélségü.

224. *Jó e' azonban minden játékos meg-engedni e' gyermekeknek?*

Minden olyan játékot meg-lehet nékiek engedni, melly által valamelly veszedelem nem érheti őket, a' melly nem fáknak, köveknek magassan való dobálásából áll, vagy a' mellyben nagy izzadásig nem kell futkosni. Ebben mindig féltő, hogy majd hideg vízzel oltyák gyakor szomjúságjókát.

225. *A Portban való játékos meg-lehet e' engedni a' kis gyermekeknek?*

Nem. Mert a' portól tetvesek, rüheslek lesznek; szemek meg-veresednek, fájós, tsipás lesz.

226. *Jó anya e' az, a' ki a' karján lévő gyermekét, akár mi dolga miass-is, a' földre le-sétén, szabadon engedi mindenújs tsúfzkálni, mászkálni?*

Gondatlan Anya az. Mert el-felejtkezik arról, hogy nagyon meg-sértheti testét a' gyermek tsúfzkálásával; hogy veszedelmes, és tisztátalan helyre el-tsúfzhat, valamelly gödörbe be-eshet. Nem egyszer történt már, hogy az olyan magára hagyott kis gyermek az útzán véletlenül agyon tiportatott. Történt az-is, hogy a' haza hajtott nyáj' dísznai fel-kapták, széjjel szaggatták.

227. *A járni kezdő gyermekekkel hogyan kell bánni?*

Nem kell őket karján, vagy pántlikán fogva jártatni, mert meg-görbülnek így láb-szárai. Haggyuk őket magokat tsúfzkálni, jár-kálni, tsak ne veszedelmes, és tisztátalan helyen.

228. *Kötelessége e' az Apának, Anyának, vagy a' gondvifelőknek, hogy gyermekeiket iskolába jártassák?*

Vétek alatt tartozik azt minden szülő, és Tü-tor tselekedni. Mert az iskolában tanulhat a' gyermek minden jót. Ott' tanul imádkozni, hogy Istenét ditsérhesse: Ott' olvasni, 's irni, és más szép tudományokat, hogy azoknak jövendőben hasznát vehesse: Ott' tanul emberséges, és jó ember lenni. Mind ezen jókat ritkán adhattuk odahaza gyermekeinknek.

229. *Talán kényszeríteni is lehetne a' szülőket arra, hogy iskolába küldjék gyermekeiket?*

Igen is. Meg-büntetheti a' világi törvény is a' gondatlan apát, anyát, és gondvifelőket, kik az Istentől reájók bizott gyermekeket jóra nem igyekeznek nevelni. Mert a' roszszúl nevelt gyermek tsak kárára nő fel Felebaráttjának.

230. *Milyen büntetések leg fogamatosabbak, és alkalmazhatosak a' gyermekek' fenytékére?*

A' koplaltatás; az ő szokott gyönyörűségeinek, -kedves Mulattságainak fel-függesztése, és

és szabad Járkálásának meg-tiltása. A' többi büntetések tsak Bofszonkodását jelentik Nevelőjöknek, és ártanak a' gyermek' testi, vagy lelki egészségének. — Mind azon által a' Nevelő gondollya - meg, hogy tsuppán az ő okofságától függ a' gyermeknek egész jövendő élete.

231. *Jó e' a' még igen fiatal 's gyenge gyermekeket dolgozra fogni?*

Nem jó. Meg-eröltettyük őket; erős természetű 's allandó egészségű emberek nem válnak belőlök; mint a' jókor be-fogott tsikóból nagy 's erős ló löha fe válhat. — Az okos szülék tsak azért adnak a' fiatal gyermeknek valamely dolgot, hogy kitsiny korában szokjon ahhoz; de tsak olyant adnak, melly könnyű, és mulattság gyanánt szolgál nékie. Nem-is kívánnyák töle, hogy fokáig dolgozzon egy húzomban; így még inkább el-ijesztenék a' dologtól.

232. *Talán még károsabb, bozoha az Esztét eröltettyük jókor a' gyermekeknek?*

Igen-is, káros. Hat esztendő előtt A-B-C-re fe kellene őket taníttatni. Némely négy esztendőös gyermek-is okos ugyan már tanulni; De ha sokkal jobban, és jókorabb érik az emberi ész, mint a' testi, az közönségeffen káros az egészségnek. Erős természetű 's természetű embert ritkán várhatni az igen okos kis gyermek-

meből. — Az okos Nevelő mindazonáltal tsuppán jádzadozva is sokra megtudja tanítani a' gyermekeket úgy, hogy ez mulattságnak érzi önnön oktatását, és igen örömeft tanul.

233. *Szükséges e' a' nagyobb gyermekeket mindég foglalatosságban tartani?*

Fél fertály óráig se kell őket engedni már tanulás, már játék, már valamely dolog nélkül lenni. A' titkos, és hoszfzas magányofságot, mindenképpen, és mindenütt meg kellene vékíek gátolni.

Az Oskolákról.

234. *Szükséges e', hogy az Oskola-bázak okoffan legyenek építve?*

Igen-is; szükséges, hogy száraz, térséges, magos helyen legyenek építve, hogy mindég a' leg szabadabb 's tisztább levegőnek legyenek ki-téve.

235. *Millyeinek kell lenni az Oskola szobáinak?*

Az oskola-szobának tágasnak, magosnak, világosnak, száraznak kell lenni. Nem sárral vagy téglával, hanem deszkákkal legyen ki-podolva.

236. *Egészségtelen e' az, ha az iskola-Házak nedves, mely helyen vannak építve; ha a' szobák benne alacsonyok, sejtsek, tisztátalanok, nedvesek?*

Nagyon egészségtelen. Meg-romlanak az ilyen iskolákban a' gyermekek, és nehezen tanulnak benne.

237. *Szükséges volna tehát, hogy a' minc fő közelebségünk a' gyermekeknek jó Nevelése, úgy leg első gondjok lenne a' Lakosoknak minden Helységben alkalmas 's egészséges iskolákat építtetni?*

Igen-is, szükséges az. És a' melly Lakosok azt nem teszik, azok gondatlan emberek.

238. *Kell e' szorgalmasan tisztogatni az iskola szobákat?*

Igen-is. Minden nap ki-kell azokat seperni, az ablakokat, ajtót napjában többször is ki-nyitván, télben nyárban egy aránt kiszellőzni: a' székekről a' port ruhával gyakran le-törölgetni.

239. *Miért szükséges ezt tenni?*

Azért, hogy az iskolában port ne nyeljenek, sem ne förödjenek magok gozókben a' gyermekek.

240. *Artalmas e', ha nagyon be-fűtjük télben az iskolát?*

Artalmas. Meg-betegednek benne a' nagy göztől a' gyermekek, fej-fájást hamar kapnak.

Am-

Ambár az se jó, ha hideg a' szoba, mert sem írhat, sem tanulhat benne jól a' gyermek. Kiváltképpen pedig arra kell vigyázni, hogy fűt ne legyen az oskolában, melly rontya a' gyermekeknek izemeit.

241. *Vallyon jó e' az, hogy 3-4 orákig - is egymás után szüntelen ültetjük a' gyermekeket az Oskolában 's osztán még nebezzelünk veájok, ha tsendessen nem ülnek 's nem figyelmeznek?*

Nem leg egészségesebb gyermek az, a' ki ebben eleget tesz Mesterének. — Gondollya meg a' Tanító, hogy az mintegy szüntelen való büntetés a' gyermeknek. Az ollykor való fel-állást éppen meg-nem lehet tiltani a' gyermekeknek.

242. *Talán jó volna, ha az oskolákban olly valami Dolgot - is vennénk - föl Tanítási tárgyúl, melly a' gyermekeknek valamelly testi gyakorlásokkal lenne öszve - kapcsolva?*

Valóban jó volna. Az Elmés tudományok magasztaltják az embert: De nem okolság akkor a' testről el felejtkezni; mert szükségesebb életünkre a' testnek épsége, mint a' nagy elméség. Ez azzal együtt - kapcsolva ditsóiti valóságosan az embert.

243. *Dicséretes e' azon falusi Mesternek módja, ki az iskolai órák közben mértékletesen jázani-is megengedi a' gyermekeknek bizonyos ideig?*

Azt okosan teszi, hogy ebben kedveket tölti a' gyermekeknek: Ugy meg nem úntattya velek a' Tanúlást. De olly játékokat-is kitud gondolni az okos Mester, mellyek hasznot hajthatnak a' Hazának-is jövődoben. Ha p. o. a' Katonai gyakorlással mulatná őket, hasznos volna; pedig az által a' gyermekeknek teflek-is Izépen, és egyenellen nevededik.

246. *Mi árt leg-is leg többet a' Gyermekek' egészségének, és tanulásában való elő-menetelének?*

Az, ha az ő Nevelője, mestere, vagy szüléi, nem nyilatkoztattják-ki néki, hogy megismérik Jó maga-viseletét. De kivalképpen, ha az érdemetlent nagyobb betsbe láttya lenni magánál. Igy el-kedvetlenedik, tanulásában való vetekedésével fel-hágy a' gyermek. A' mi valóban Lelki-esméretes dolog lehet a' Tanító részéről, mert úgy egész jövendő-életre árthat a' gyermeknek. — Nem kis szív-fájdalmára, és nem ritkán egészségének egész Meg-veztegetésére váltt már sok gyermeknek, midőn látta, hogy édes szüléi mindég nagyobb szertetet mutattak más testvéréhez, mint ő hozzá.

MÁSODIK RÉSZ.

I. SZAKASZ.

A' Betegségekről Közönségesen, és az Orvosokról.

246. *Hogyba szorgalmasan igyekezett az ember egészségét fenntartani, még-is mindazon által meg-betegedett: szükséges e', hogy segedelmét keresse?*

Igen-is szükséges. És, mivel vétek alatt tartozik kiki egészségét őrizni: szintúgy vétek alatt tartozik el-vesztett egészségét keresni.

247. *Jól tselekszik e' az, a' ki csupán csak az Istenről várja betegségének meg-gyó yítását?*

Nem jól tselekszik. A' leg szentebb életű ember se hitesse-el magával, mintha tartozna az Isten véle tsudát tenni. Maga az Ur Isten fűben fában rendelte az Orvasságot. *Sirácb* könyvének 28dik Részében ez van: Az Ur

nötteti a' földből az Orvofságot, és az okos meg-nem veti azt.

248. *Azért, hogy néha magától-is meg-gyógyúl a' betegség, isuppán csak a' természetre bízni meg-gyógyulásunkat, okosság e'?*

Nem okosság, hanem vakmerőség. Senki se tudhattya, mi következhet betegségéből. Sokaknál néha egyaránt kezdődik a' betegség, de nem egyaránt végződik; egyik meg-gyógyúl, a' másik holtig nyomorék marad, a' harmadik pedig meg-hal.

249. *Mit tesz tehát az okos ember, hogy ha beteg, vagy más valaki beteg házánál?*

Tudós Orvost hív, és arra bízta magát.

250. *Mivel költséges Orvossal, és Orvofsággal élni, nem volna e' jobb előbb házi Orvofságokkal próbás tenet betegségünkön?*

Az okos ember életét 's egészségét drágának tartya minden Jószágánál; és tudván azt, hogy a' próbálgatás még vezedelmelebbé teheti a' betegséget, a' segítésre való drága időt-is halasztattya: minden Taláalom-orvalságoknak békét hágy, és jókor hív tanúltt orvost. Ugyis az okos orvos édes-örömeit csak házi orvalságokat javasol, ha azok elégsegek.

251. *Milyen betegségekben szükséges el-kerülhetetlenül a' tanult orvost bívni, és bamar bívni?*

Minden nagy betegségben, úgymint a' forró betegségekben: a' mellyekben minden ereje egyszerre el-vefz az embernek: a' mellyben nagy szögezést, fájdalmat szenved a' beteg: a' mellynek veszedelmes következését tudjuk, mint p. o. a' vészett-kutya harapásnak s. a. t.

252. *Szép dolog volna e' az, ha minden Háznak fenyték alatt való közelefsége lenne, hogy a' nála lévő Betegeket Segedelem nélkül lenni semmiképpen ne engedje?*

Szent rendelés volna ez. Temérdek ember tartatna-meg a' Haláltól, a' kiknek tsak azért nints segedelmek, mert egy-két krajtzárba telne az Orvoslás.

253. *Mellyik orvos kéntelen-is tartozik a' szegény embereknek szolgálni?*

A' Városnak orvolla minden városbéli szegény embernek tartozik ingyen szolgálni; a' Vermegyének Orvolla pedig, és Barbélyyai minden falusi szegény Polgárnak. Ezért velzik ök elztendei fizetéfeket az adózó népnek Adójából.

254. *Meg-fizetbenyűk e' mindazon által elegendőképpen az Orvosnak, ha segiet rajtnuk?*

A' mint hogy az egész világ kintsénél nagyobb kintset adott ö mi nekünk, az egélséget

get tudni illik; Úgy lehetetlen elegendőképpen meg-hálálnunk az ő jó téteményét. Azért különös betsülettel, és tisztelettel tartozunk ő nékik.

255. *Mit mond Sírác b Könyvének 28dik Részében az Orvosokról?*

Bötsüld az orvost illendő tisztelettel, hogy szükségedre legyen: Mert az Úr teremtetten őtet, és a' Királyok bötsülik őtet.

256. *Nebéz e' az Orvosnak tudományja?*

Igen nehéz. Mert az emberi testnek, melly ezer meg ezer részetskéből igen mesterségesen vagyon öszve szerkeztetve, minden leg kisebb portzikáját kell néki esmérni: Azon kívül, mind azon ezerféle dolgokat, mellyek az ember' egészségét ronthatják, vagy fen-tarthatják. Pedig csak akkor esmérheti ő-meg ösztán, és gyógyíthatja böltsen az el-rejtett betegségeket-is.

257. *Mit lehet tartani a' Tudákos emberekről, vagyis azokról, a' kik nem tanúsák az Orvosi Tudományt, és még-gyógyítani mernek?*

Azt, hogy ok csak kotzkáznak az embereknek életével, a' midőn vaktába valakin fe-gítvén, el-hitetik magokkal, hogy ok valamit tudnak.

258. *De, ha valamely Tudákos több emberen segítet, elég e' az arra, hogy veája bizbáffjuk Életünket?*

Nem elég. Mert ha jól meg-vizsgállyuk, sokkal több emberen nem segített ő, talán még meg-rontotta. Elég jele az már a' vakmerős-ködésnek, hogy ő majd minden betegének, ha ezer volna-is, és ugyan annyi féle betegségben, mindég azon egy szerekből álló Orvafságát olztohattya.

259. *Mi lehet sebát annak az oka, hogy nem egyszer gyó gyított már meg a' Tudákos olyan beteget, kivél a' Doctorok semmire se tudtak menni?*

Minden beteg mennél hamarább ohajtana meg-gyógyúlni. Ez az ohajtás hozza ötet azon gyarlóságra, hogy, ha az Orvos' javallására mingyár nem érzi jobbúlasát, nyughatatlan lesz; egyik O vőtől másikhoz szaladgál; minden kis idő, és maga jól-tartáfa hozszúnak tetik neki. Végtére meg-is neheztelvén az Orvosokra, Tudákoshoz megy. E' mellett mind állandóbban 's mind mértékletesebben tartya magát azért-is, hogy hozszúl szólhalson az orvosokról. Illyformán az idő, a' Természet, a' maga jobban tartáfa gyógyíttya ötet meg inkább, mint a' Tudákosnak hafzontalan, vagy igen keveset érő szerei.

260. *Mit tartasunk tehát a' Favós aszszonyokról, a' szem-bólyag-mestző-issavargókról; azokról, a' kik csak az egy vizellének látásából-is gyógyítanak?*

Azt, hogy azok csak hitegetők, szegény embert vakítók, 's tsalók. Hogy tehát, ne higgyünk nékik: hanem mint ártalmas embereket vádollyuk-be őket az Elő-járóknak.

261. *Szükséges e', hogy az Elöl-járók gátolják-meg az ilyeneknek Hitegetését?*

Az okos, és jó lelkű Előjárók tartoznak rendelésti tenni, hogy mindennek, a' kinek tanulásáról nints bizonyosság levele, büntetés alatt meg-tiltasson a' gyógyítás.

262. *Vannak még olyan emberek-is, a' kik vásáronként üvegeskében, Iskáulákban bordanak magokkal fokféle orvasságokat, és drága pénzen árúlják nagy díszesekkel külömbféle sziffra nevezések alatt: mit biggyünk azokról?*

Azt, hogy azok-is csak hitegetők; Sokat ártanak holmi tsúnya kevertyeikkel. Melly miatt tölök se magunknak, se marháink' betegsége ellen valamit ne vegyünk. — Ezeket-is tartoznak el-tiltani az Előjárók.

263. *Miképpen kell gondolkoznunk a' Házi-Orvasságokról?*

Ugy, hogy azokat-is csak az tudhattya hafzonra fordítani, a' ki a' betegségeket vol-

taképpen tudja meg - esmérni. Azokkal - is árt-
hat a' Tanúlttalan. Leg jobb Házi Orvafság
a' tizta Levegő, és a' fris víz.

264. *Érnek le' valamie azok a' közönséges Orvafságok,
mellyeknek erejek már ebben, már amaz betegségben ki-
vagyon kiálva?*

Ezek sem érnek semmit a' nem - orvos ke-
zében; sőt igen gyakran veszedelmessék. p. o.
a' Kina Ifeni Orvofság a' hideglelés ellen: de
el - rothattya vele a' beteget a' Nem - orvos.
A' veszett kutya - harapás ellen ki - kiáltott Or-
vafságok tsak az Orvos kezéből használhatnak.
— Mert tsak az Orvos tudhattya azon környűt-
álalokat, mellyekben, és mikor használhat,
vagy árthat ugyan azon Orvafság.

265. *Mindenképpen tehát leg jobb 's leg okosabb tsak a'
tanúlt Orvosra bizni magunkat, ha betegek vagyunk
mert tsak ő esmérheti - meg a' betegséget; tsak ő lát-
hat - be a' természetnek titkaiha; tsak ő válaszbattya-
meg a' basznos orvafságet. Mindegy e' Borbélyra, va y
Doktorra bizni Magunkat?*

Nem mind egy. Tsak a' külső betegséget,
sebeket tudja gyógyítani a' Borbély; a' belső
nyavalyáknak gyógyításához nem érthet ő,
hogyha azt - is különöffen nem tanulta. Tud ő
eret - vágni, köpülőzni: de nem tudhattya,
millyen betegségekben, 's mikor jó, vagy nem
jó az ér - vágás. Azért a' Borbélyok - is tsak
vak-

vakmerősködnek az embernek életével, midőn a' belső nyavalyáknak gyógyításába avattyák magokat Doctor híre nélkül.

266. *Igaz e' az, hogy az Orvos-Doctornak Javaslásáért, Receptyéért sokat kell fizetni?*

Nem igaz. Az igen szegénynek szíveffen ingyen javasol a' Doktor. A' kitől ki-telik, attól egy Receptyéért nem kíván többet 20 - 30 Krajtzárnál. — Az Orvosnak-is élni kell; az az ő kenyér-keresése.

267. *Hol kell az Orvafságokat venniünk?*

Az Apatikákban. Mellyek a' Doktoroknak szorgalmatos gondvifelések alatt vannak, hogy mindég jó, és tisztán készült Orvafságai legyenek az Apatikáriusnak.

268. *Szükséges e', hogy a' beteg biven kévesse tanácsát az Orvosnak, és hogy az ő Rendelése szerént vegye az Orvafságokat?*

Igen-is. Ok nélkül semmit se javasol a' Doktor.

269. *Lehet e' kívánni, hogy mingyárt egy Orvofságra mindég meg-gyógyállyon a' Beteg?*

Azt nem lehet okossan kívánni. A' vastag fát se lehet egyszerre le-vágni. A' Doktor se fújhattya-le rólunk egyszerre a' betegséget; ap-prodonként megy az. A' Doktor se tehet arról, hogy ő mind addig kéntelen rendelni az

Orvosságot, a' még szükségesnek láttya. Nem függ az mindenkor a' Doktor tudományától, hogy egyik beteg hamar meg-gyógyúllyon, a' másik pedig a' fok Orvafságra - is allig veszi-fel magát. A' betegségnek nyakafsága ennek az oka.

270. *Hogy meg-gyógyúllyon a' beteg, elég e' arra az, hogy szorgalmasan be-vegye az Orvafságot?*

Nem elég. Egyfzer'smind úgy kell magát tartani a' betegnek, mint az Orvos mondotta. El-kell távoztatni mind azokat, a' miket ő meg-tíltott. Ha azt nem tselekszük, az Orvafság maga nem használhat.

II. SZAKASZ.

*A' Betegeknek Gondviseléséről,
és a'*

Betegségben való Maga-tartásról.

271. *Miképpen kell a' Betegekkel bánnunk?*

Szép, és kellemetes móddal; Mert ők szegények a' fájdalomtól szorongattatván, mindentől nagyon meg-illetődnek.

272. *Okofság e' a' nagy beteg lésül lármazni, fokat-
beszéli, avagy valamely zörgést meg- engedni?*

Nem okofság. A' tsendesség való a' beteg-
nek; a' lárma zavarja az ő fejét. Az se jó,
ha fok ember jön-ölvve a' betegnek látogatá-
sára. Az tsúnya kiváltképpen fok aszizonyok-
ban, hogy a' Haldoklóhoz, vagy más nagy
beteghez izámoffan ölvve-tsoportaznak tsuppán
tsak izájakat táttani, és bámulni. Az illyenc-
ket ki-kell igazítani a' szobából.

273. *Szükséges e', hogy ne csak szép móddal, hanem
nagy szorgalmatossággal-is bánnunk a' beteggel?*

Szükséges. Magával-tehetetlen a' szegény
beteg, és ha ember-tárta nem könyörül rajta,
szomjúságában-is meg-halhat.

274. *Tebet e' valaki nagyobb keresztényi Jó-iseleked-
tet, mint ha az olyan ügyeső yott beteget, a' kinek
semmi gyámola nintsen, maga gondvifélése alá veszi?*

Ennél lehetetlen szebb jó Tétemény. Soha
se lehet Felebarátunknak nagyobb szüksége re-
ánk, mint mikor ő magával jó tehetetlen.

275. *Sőt talán minden Lelki-Páfstor meg-kivábatná
azt Aiarzalóiról, hogy az ilyen Ú ye-fogyottnak sorsát
jelentenek-meg neki?*

Igen-is. Hogy ő minden jó Híveinek izi-
vére kösse annak legedelmét. A' ki az illyen-
nek gondját vifeli, több jót tett, mint ha Kol-
dusnak, vagy Templomra adakozott.

276. *Szükséges e, hogy az a Szoba, mellyben beteg
vayon, mennél tisztább legyen?*

Tisztának, tágasnak, száraznak kell lenni azon szobának, mellyben beteg fekszik, hogy ő tiszta, fris, száraz levegőt lehelhesse.

277. *Szükséges nagyon a fris levegő a betegnek?*

E' nélkül lehetetlen, hogy meg-gyógyúljon. Semmi Orvasság se veheti-el jobban az ő hőségét, ajúlgatáfait, nyughatatlanságát a' fris levegőnél.

278. *Mit kell tennét, hogy mindég fris levegője
legyen szobájában a' betegnek?*

A' szobának leg alább egyik ablakja mindég nyitva legyen; ollykor az ajtót-is ki-kell nyitni, és ki-szellőzni. A' leg derékebb télben-is ezt kell tenni többször-is napjában, arra vigyázzván mind azon által mindenkor, hogy a' szél hirtelen ne érje a' beteget; Melly miatt a' mig szellőztettyük a' szobát, jobban be-kell ötet takarni.

279. *De, hogy mindenképpen jó legyen a' levegő, mi-
képpen kell tisztázni a' betegnek szobáját?*

Minden nap ki-kell azt seperni: de úgy, hogy port ne gerjesztünk; a' portól mindent jól meg-kell törölni. Semmit se kell a' szobában tartani, a' minek nagy szaga vayon; kiváltképpen pedig arra vigyázni, hogy télen
men-

miennél vékonyabban legyen be-fűtve a' ke-
mentze, és ne talán fűt-is legyen a' szobában.
A' beteg szobájában dohányozni éppen nem
okofság.

280. *Jó e' a' nagy világosság a' nehez betegnek?*

Jobb, ha egy keveset árnyékos a' szoba;
könnyebben nyugszik benne a' beteg. Azért
kefzkenöt lehet függefzteni az ablakokra, vagy
nyárban Zöldfa-gallyakkal be-rakni: és így a'
Lepyek se alkalmatlankodnak annyira a' beteg-
nek. — A' bodza, és diófának gallyai igen
nagy szagnák, 's talán ártanának a' betegnek.

281. *Milyen legyen Ágya a' betegnek?*

Mennél tisztább legyen a' beteg' ágya. A'
takaró se meleg, se nehéz ne legyen; a' tollas
derekaly se jó: mert ezek miatt kéntelen a'
szegény beteg önnön rofz gözében seküdni,
melly nagyon árt néki. A' kiknek tsak szalma
a' derekallyok, azok rofz dohos szalmát ne
vegyenek a' végre.

282. *Mit tartbatuuk azokról, a' kik mélly sollas Ágyba
fekszetik a' beteget?*

Azt, hogy ök, a' midön lifzik, hogy jót
tesznek a' betegnek, ha erővel meg-izzadtattyák,
tsak kinozzák szegényt, és nagyobb betegségbe
ejtik. — A' kinek nintsen Ló-szörrel tömött
derekallya (Matratze): a' tollasnál a' tsuppán
pokrótzal, lepedóvel takartt szalma mindég
jobb

jobb. A' takaró-is inkább csak egy lepedő legyen, mint sem dunyha.

283. *Meg-lehet e' engedni, hogy két beteg feküdjön együtt, vagy a' beteggel más egészséges?*

Ez tisztátalanság, és gyakran ártalmas. A' beteg embernek göze egészségtelen, és a' két test meleget tart együtt, melly nem jó a' betegnek.

284. *Jó e' a' betegnek ágyát szűnygekkel körül be-fogni?*

Nem jó. Mert az által gátollyuk tőle a' fris levegőt.

285. *Rosz szokás az-is tehát, hogy a' gyermek-ágyas Afzszonyoknak éppen be - szoktuk mindenféle fedni ágyát?*

Igen-is rossz szokás. A' mint az-is, hogy a' meleg dunyhával csak meg-nem fűllaszttyuk őket. Szükséges, hogy lábához semikép ne férkezzen a' hideg szél: de annyira be-fedni őket, hogy a' nagy meleg miatt izzadjanak, tellyeséggel ártalmas. Valamint minden Betegnek, szint úgy a' gyermek-ágyas afzszonyoknak szükséges a' fris levegő.

286. *Kell e' minden nap meg-venni 's fel-rázni ágyát a' betegnek?*

Igen-is, hogy könnyebben fekheszen a' fzegény beteg. Csak vigyázni kell, hogy midőn magától izzad, akkor ne bolygassuk őtet.

287. *Milyen legyen ruhája a' betegnek?*

Tiszta, és nem alkalmatlan. A' fekvő betegeknek lajblit, szoros kézellős, vagy gallérú inget, szorosan meg-kötött lábra-valót, vagy izuk harisnyát nem kell meg-engedni.

288. *Okos emberek e' azok, a' kik fűznek tiszta mosott ruhát a' betegre adni, ne talán ártanak neki?*

Nem okosak. Tellyeséggel egy betegség fints, mellyben ártalmas volna a' beteg ruhájának meg-változtatása; sőt rosz, ha nem tisztázzuk ötlet mennél obban ki-telik tőlünk. Tsak arra kell vigyáznunk, hogy előbb melegítsük-meg a' reájok adandó ruhát, és hogy ez soha nedves ne legyen.

289. *Azon forró betegségben lévőknek, a' kiknek kivált fejek fáj, jó e' melegen tartani Fejeket?*

Nem jó. Akkor még jobban fáj fejek, és hamar eszeken kívül-is lehetnek. — Semmivel se kell fedni a' beteg fejét, sőt távoztatni az igen tollas vánkost-is, mellybe mélyen be-mérül az ember feje.

290. *Ha nagy szomjúsága van a' betegnek, mi leg jobb neki inni adni?*

Tiszta vizet, de a' melly már egy keveset állott, 's nem éppen igen hideg. — A' kiknek pedig mód nélkül nagy forróságok vagyon: azok egy kevés etzettel meg-is savanyíthattyák a' tiszta vizet.

291. *Nem okosság tehát, ha a' betegeknek a' midőn vizet kérnek, nem engedjük azt inni?*

Nem ám! Jobban tudja a' természet, mire van szüksége. A' friss levegő, és a' jó víz valóságos mannája a' betegnek; Csak ezek enyhíthetik az ő szorongattatást 's fájdalmait. A' nagyon hideg víz mindazon által a' betegnek nagy forróságában már nem egyszer ártott.

292. *Mi leg jobb Orvoslása a' Gyermekek-ágyas aszfozónak?*

A' tsendes maga-tartása az ágyban 6 vagy 8 napig; és a' kevés eledel.

293. *Lehetsé-e meg-engedni, hogy a' forró betegségben lévő fert, kávét, bort, égetbort ivasson?*

Mind ezek nagyobbíttják a' forróságot, a' hideglelést; főképpen pedig a' bor, és az égetbor halálofsá tehetik a' betegséget.

294. *Hogyan kell magokat tartani eledelleken a' Betegeknek?*

Közönségesen minden hideglelős 's forró betegségben lévőknek, a' kik tudni illik olykor hideget, borzongatást, vagy meleget, hőséget éreznek; a' kiknek fejek, vagy halok faj; és szomjúhozna: tellyesféggel távoztatni kell a' fok evést, akár fekvő, akár nem fekvő betegek legyenek ők, és ha mingyárt nagyon kívánák: is az ételt.

295. *Miért szükséges az ilyenféle be-egkedni az eledel meg - vonni?*

Azért, hogy ők magok se igen ohajtyák az ételt, sőt gyakran utályaik: de leg inkább azért, mert a' beteg embernek gyomra nem emészthet, és a' meg-nem emészített étel szaporíttya 's neveli a' betegséget.

296. *Nem okosság tehát még leveffel-is beegzedni a' beteges, ha ő maga nem kívánja?*

Valóban nem. Azt soha se kell tennünk, ha mingyárt tíz napja se evett volna egy morzsát se a' beteg. Elegendő táplálatot ad a' betegnek az ital, tsak azzal bőven élljen.

297. *Hogyba maga kívánna valamit enni a' beteg, mi-soda eledeleket lehetne neki meg-engedni?*

A' fekvő forró hideglelés betegeknek leg jobb eledel a' sovány tehén-lús leves árpa-vagy riskásával. Kevés etzettel, vagy Citrom-lével meg-lehet azt savanyítottani, ha tetzik neki. Jó a' főtt, sultt gyümölts-is, ha van; Ugy a' jól-érett leveles nyers gyümölts-is p. o. Tseresnye, meggy, lzeder, eper, tengeri szöllő, baratzk, alma, lzdő. Mellyek egyfzer'smind áldott orvallság gyanánt szolgálnak a' betegnek.

298. *Meg-lebes e' engedni a' betegnek a' savós, Irós, az aluti - sejet?*

Igen-is. Ezek-is frissítik a' beteget, enyhítik szomjúságát, és hőségét.

299. *Mitsoda eledelektől kell magokat tellyeséggel megtartóztatni a' forró betegségben lévőeknek?*

A' húfítól, akár millyen hús legyen az, a' vajtól, tojástól, a' haltól, a' nehéz téfztás ételtől, a' favanyú kenyértől.

300. *Howan jobb a' forró betegségben lévőket tartani, melegen e', vagy hűfen?*

Közönségesen minden hideglelés 's forró hagymáfsz betegeket hűfen szükséges tartani. Rofz 's ártalmas, ha meleg szobában, vagy meleg takaró alatt tartjuk őket.

301. *Jó e' fűstölteni a' beteg' szobájár?*

A' fűstölés nem ér fel a' fris levegővel. A' helyett inkább gyakran szellőzzük - ki a' szobát napjában, és télen éppen ne fűtsük - be nagyon. Mindazon által valamely meg - tüzesített vasra, téglára, köre, vagy tsérépre öntött etzetnek párája igen jó jófzág, ha hagymáfsz a' betegség, ha bűdöfség van a' beteg körül.

302. *Jó e' az, ha az Hideg'elésekben, forró betegségekben izafztó szereket vesz - be az ember?*

Nem jó. Veszedelmelebb, és sokszor halálos lesz ez által a' betegség. Tsak az egy Orvos tudhattya azt, holl legyen szabad izafztót be - adni. Ugyan ezen ókból kivált eleén a' betegségnek se meleg italokkal, se meleg takaróval soha se kényszerittsük izzadni a' beteget.

303. *Hafznos e' az Ér - vágás a' Betegségekben?*

Hathatós Orvafság az ér - vágás. A' hol szükséges, ott halált okozhat az ő el - mulasztása: de ám annak - is halálát okozhattya, a' kínél szükségtelenül történik az ér - vágás. Mikor légyen szükséges vért erefzteni, azt tsak az okos Orvos tudhattya; ennek hire nélkül, fo ha se okofság eret vágatni.

304. *Mi következik leg közönségeffeben, ba az harmad --, negyed napos bidegleléfekben eret vágat magán valaki?*

Leg - gyakrabban meg - dogadnak a' miatt lábai, ofztán vizi betegségben esik. Tsak az Orvos tudhattya azt, mikor jó ezen betegségekben eret vágni.

305. *Fő szokások e' az egynémely emberéknek, hogy űk, ámbár semmi bajok nintfen, még - is bizonyos időben p. o. minden esztendőben egyszer vagy kétszer s. a. t. eret szoktak magokon vágatni?*

Rofz szokás az. Ok nélkül vesztegetni a' vert, káros; betegségbe ejti gyakran az embert. A' terhes afzfzonyok se okoflak, ha tsak azért vágatnak eret, mert máskor - is szoktak olly' állapotjokban vágatni.

306. *A' Köpüldzés se hafznos rebát, ba tsak az úrs köpüldzesttyük magunkat, mert máskor - is szoktuk?*

Nem hafznos ám. Ez által - is vesztegetődik a' jó természet.

307. *Féld e', hogyba az ér-vágást el-mulattya valaki, azért veszedelmes betegségbe esik?*

Tsak a' tarthat attól, a' kinek az okos Orvos maga rendelte az ollykor-való ér-vágást, és az, a' ki ok nélkül már igen hozzá szoktatta természetét a' gyakran-való ér-vágáshoz. Az ilyen valamely Orvosnak tanátsa szerint szoktassa le magát approdonként, máskép élete veizedelembe forog.

308. *Hát mit tartunk azokról, a' kik bizonyos időben Purgatioval szoktak élni, hogy a' betegségek ellen őrizték magokat. — Pedig ilyen szegény sudarlanok igen sokan vannak?*

Azt, hogy ők, a' midőn őrizni akarják magokat a' betegségtől, ugyan akkor készítik, tetteket a' betegeskedésre. Mert az Orvosság által öztönözik, tsipkedtetik egészséges belső részeiket, és így bolygattyák, rontyák, erőtlenítik Természetjüket.

309. *Hát miképpen gondolkozhatunk azokról, a' kik csak nem minden nap élnek purgatioval p. o. Velenizei, vagy más Pi u ókkal?*

Ezek szánakozásra méltók. Mert már megrottották természeti folyását Béleiknek. Már mintegy kéntelenek az ollyatén öztönöző fizekkel élni: De szintúgy az ő egészségeknek fentartása-is tsuppa mesterséges. Vigyázni kell nekik minden falattyokra, máskép hamar megbete-

betegednek. — Tsak az okos Orvos szoktat-
hattya - le őket aprodonként.

310. *Még-lebce e' engedni azoknak az ő szokásokat, a'
kik, ha va.y egy nap nem talál székek lenni, mingyárt
Klislérral sürgetik azt?*

Ezeket előbb arra kellene taníttani, hogy
vannak emberek, a' kik öt-hat napok alatt
tsak egyszer mennek székségekre, és még fins
lemmi bajok: Ha tehát ők se tapasztalnak a'
ritka székezés miatt valamelly alkalmatlansá-
got, 's még-is Klislérozzák magokat, ha mingyárt
tsak tizta lágy meleg vizzel is, nem jól tsele-
kefznek. A' gyakor föröfztés által úgy meg-
erőtlenedhet a' végbél, mint a' gyomor meg-
gyengül a' fok meleg herbathétól; ugyan azért
hamarébb arany-eret kapnak.

311. *Jó volna e' mindazon által, ha a' bideglé'ős
förrö betegségekben, mindég a' természetre biznánk a'
székezést?*

Nem jó volna. Szükséges, hogy mennél ha-
marébb meg-tisztúlyon attól a' beteg, a' mi rofz
fekszik testében; máskép meg-rothad az ben-
ne, és meg-ölheti ötet. Azért igen nagyon kell
arra vigyázni, hogy a' forróságban lévő beteg-
nek napjában többfözör - is legyen széke.

312. *Okofság e' felni a' Hánytatótól, ha azt az
Orvos jónak látta?*

Nem okofság. A' Hánytató a' hol széksé-
ges, fokkal hamarébb ki-veszi veszedelméből a'

beteget. Nem-is erőtlenedik-meg úgy általa az ember, mint az alólhajtó Orvolság által.

313. *Felő e' a' kis gyermekeknek Hánytatót adni?*

Éppen nem. Sokkal könnyebben hánynak, és minden veszedelem nélkül, mint a' koros emberek. Azért bátran adhatunk nekik hánytatót, a' mikor szükséges.

314. *Méltó e', hogy irtózzunk a' bolyag-bűző flastromtól (vesicatorium), ha azt az Orvos rendelte?*

Nincs mitől félni. Ha szükségtelenül tenné is azt fel valaki magára, semmi rofz következtől se tarthat. Az egy holnapos kisedre is bátran fel-lehet azt tenni, ha az Orvos javasolja.

315. *Jó e' az, ha a' febre, törésre, ütésre, meztzésre, szúrásra, mungyári flastromot, vagy Irri teszünk?*

Nem jó. Sokkal nagyobb lesz akkor a' febb. Leg jobb, ha azokat gyakran hideg etzetes vízzel meg-mossuk, és ruhátskával be-köttyük. Így hamarébb be-gyógyúlnak. — Az égetésre fints jobb a' hideg etzetes víznél, hogy ha azt minden fetályba mindég újjonnau borongatjuk meg-égetett tagunkra.

316. *Jó e' az, ha a' szent Antal-tűzében (tsúz, folyósó) a' daganatra akármi nedvest teszünk?*

Nem jó. Még-jobban meg-nő töle a' daganat, és fel-is fakadhat, melly ofztán meg-tsú-

tsúfittyá az ábrázatot, vagy akármely más tagot. Az Orvos tanácsát kell kérni annak meggyógyíttására; ő tudja, mikor lehet arra nedvet - is tenni.

317. *Jó Orvosság e' az Égerbor, vagy Pálinka borssal, sóval, vagy akármivel a' hideglelés, vagy időmőr ellen, mint igen nagy szokásban vagyon a' Tudatlanoknál?*

Ez rofz, és fokfzor veszedelmes szokás. Nagy hoséget, nagyobb betegséget, gyakran szögezést okoz. És, ha valaha hafználni látzatott, azon hafznot bizonyossan maga a' természet a' nélkül - is ezközlötte volna.

318. *Hozyan kell magát tartani a' Betegnek, midőn már által - esett betegségén?*

Evésében, ivásában mértékletesnek kell néki lenni, ha mingyárt igen nagyon ehetne - is. Az ő eledele könnyű, és jól tápláló legyen. Őrizkedjen a' mohon - való dologtól. Ne tegye ki magát egyfzerre a' nagy hidegre, vagy szélre.

III. SZAKASZ.

A' Betegségekről Különöffen.

I. Az Uralkodó Betegségekről.

319. *Ha valamely tájékon, Vármegyében, vagy Faluban egy időben e y bizonyos betegség lepi - meg - az embereket va y a' marbakas: mit kell akkor a' Nép előjáróinak tenni?*

Minden ezeket arra fordítani, hogy fel-találhassák azon okokat, mellyek miatt uralkodik a' betegség. Mert tsak, ha az okokat el-hárittyák, menthetik - meg magokat a' veszélytől.

320. *Szükséges e', hogy Orvos-Doctort - is hívjunk segítségül az Uralkodó betegségeknek meg-gátolására?*

Igen - is szükséges. Ő tudja leg jobban kinyomozni a' betegségeknek okait; és a' már-be-tegeknek tsak ő adhat okos tanátsot.

321. *Tartoznak e' a' Birák jókor birt adni a' Vármegyé Orvofsának, hogyba veszedelmes betegség kezd uralkodni helységjekben?*

Tartoznak, mert Istentelenség fegedelem nélkül hagyni a' szegény betegeket; és az el-halasztás hazfontalaná teheti a' fegedelmet.

322. *Tartozik e' azzal az Ország, bogy minden ki-gondolható jó Rendeléseket legyen a' veszedelmes uralko-dó Betegségeknek meg-gátolására, 's el-bárjítására?*

Úgy tartozik e' végre minden költséget ten-ni az Ország, valamint a' Katona tartásra. Nem lehet hasznosabb, és szükségesebb Törvény a' köz-jóra, mint a' melly által tüstént az ember-nek élete tartatik-meg.

323. *Ha valamely Helységben gyakorta uralkodik forró rothasztó betegség, mert közel mellette álló víz, bűdös zó vagyon: mit kellene a' lakosoknak tenni?*

Az álló vizet le-tsapolni, és a' tót ki-szá-raztani. Csak így tehetik egészségesé tájéko-
kat.

324. *Gondos Ország e' az, mellyben nagy szükség ide-jében ében-is, vagy a' rosz eledelektől balnak az em-berek?*

Roszfak annak Előjárói. Mert el-mulasztották az illetén nagy életék ellen való módo-kat: holott ezekre volna leg szükségesebb köl-teni minden Országban.

325. *Mi leg közönségebb oka a' Szarvasmarba-ve-szélynek Magyar-Országban?*

A' Lakosoknak gondatlansága, hogy tudni illik, iszapos mezőn engedik legeltetni marháit, és motsáros vizekből, bűdös állott tokból itatni, és hogy sóval vékonyan tartják.

326. *Miképpen lehetne Jeggíteni azon, hogy, a' bol nincs szíza folyó víz, jó vizek legyen még-is a' Barmoknak?*

Tartozna a' helység közönséges kutakat ásni a' pufztákon, avagy meg-tiltani, hogy a' Pásztorok közel se ereszték barmait az ártalmas vizekhez. A' gondos Polgárok nem-is szenvedik-meg azokat határaikban, hanem le-tsapolyák, ki-száraztyák, avagy el-kerítik.

327. *Hogyba valamely tájékon a' mezőn mérges fűvek vannak, mellyektől fel-puffadnak, vagy más betegségbe esnek a' marbák: mit kell akkor tenni?*

Utánna kell látni, hogy meg-esmérhessük az ártalmas fűvet, és azt ki-irthassuk; addig-is pedig el-kell keríteni azon darab földet, a' mellyben terem, hogy a' marha ne férkezzen hozzá.

II. A' Ragadó Betegségekről.

328. *Melly Betegségek a' ragadó Betegségek?*

Azok a' forró betegségek közönségeffen tsak nem mind ragadók, mellyek Ki-veréssel járnak: kiváltképpen a' Himlő, veres-himlő, petéts-cárlát-hidegletés, a' vérhas, a' valóságos pe-llis.

329. *Mi módon ragad - el a' betegség egy emberről a' másokra?*

Ha azon motskos levegőt lehelli az ember, melly a' beteg körül vagon; de leg inkább a' betegnek illetéfe, vagy ruhája által.

330. *Mire leg szűkségeffebb vigyázni a' ragadó betegségben, főképpen a' rothasztó bagymájszban, és péssében?*

Arra, hogy a' beteg körül szüntelen újjúlyon a' levegő; hogy mindég tífza 's fris levegőt lehelhessen. Azért egy ablak mindég nyitva legyen, néha az ajtó - is, a' beteg szobájában. Parázs tűzre öntött etzetnek párájával kell gyakran fűtöt - is tsinálni.

331. *Mi szűkséges még a' ragadó betegségben fekvőnek?*

Az, hogy mindenképpen tisztázzuk a' szegény magával tehetellent, hogy maga motskában, gözében ne sínlódjon. Azért ne fűtsük - be télben nagyon a' szobát; melegen éppen ne fedjük ötet.

332. *Okofság volna e', ha az el - ragadás félelme miatt senki se menne szolgálni a' betegnek?*

Nem okofság. Mert hogy reánk ne ragadjon a' betegség, könnyen meg - lehet őrizni magunkat.

333. *Mit kell tehát a' végre tenni annak, a' ki a' beteg körül szolgál?*

Éh-gyomorral soha se mennyen a' beteghez. De a' beteg szobájában se egyen; jó kedvű legyen, és minden félelem nélkül bánnyon a' beteggel. A' mérges Peflis ellen-is meg-örizheti így magát.

334. *Meg-lebes e' engedni, hogy sok ember járjon a' ragadó betegségben lévőböz?*

Nem. Azon kívül, a' ki a' betegnek szolgál, egy ember se mennyen ő hozzá. Minden házföntalan látogatót el-kell igazítani.

335. *Szükséges e', hogy a' beteg körül lévőök arra-is vigyázzanak, hogy ők magok szinügy más emberekkel ne társalkodjanak?*

Igen-is. Ne talán az ő köntösök által, mellyett a' ragadó betegségnek gőze meg-járhatott, tovább terjedjen a' betegség.

336. *Az-is szükséges tehát, hogy a' bimplós, veres bimplós gyermekek ne bosszajtsanak az oskolába, vagy seimplomba?*

Nem tsak azok, hanem minden ragadós betegségben lévőök, úgy ezeknek gondvifelői tartoznak a' templomból el-maradni. Illyenkor tsak othon veszi kedvessen az Isten az ő könyör-gé.eket.

337. *A' Rúb (sennjedék) ragadó betegség e'?*

Igen is. A' rühes embernek ruhájá illetve által-is hamar el-ragad ez a' tsúnya betegség; azért távoztatni kell az ő tárfafságát.

338. *Szükséges e', hogy az Oskola mester siltsa-el Tanisványi közül a' rühes gyermekeket, úgy más tisztálalásokat?*

Szükséges. Máskép' el-motskoltathatik e-gézf Oskolája.

339. *Jó e' az, ha a' rühet, vagy akármi más forma ki-verését tisztálnak, foképpen pedig fejünknek, búdds-kőves, vagy más kenetekkel nyekozúnk el-üzni?*

Nagyon vezedelmes ez. A' Zsíros kenés miatt a' belső részre veheti magát a' méreg, és nyavalya törélt, szem-fej-ful-betegségeket, és örökös köfzvénnyt okozhat.

340. *Hát hogyan kell az ilyen ki-veréseket gyógyítani?*

Arra valók az Orvosok. Ő tőlök kell tanátsot kérni. Tsak ok rendelhetik okollan az Orvafságokat. Tsak ok tudják, mikor lehessen a' keneteket használni.

A' Himlőről.

341. *A' Himlő a' gyermekeknek Pestise. Mert, mint tudjuk, a' bol egyszer veá jön a' gyermekekre, ott nem mondhattya egy anya-is, hogy övé ez után-is gyermeke. Mitől függ az, hogy még-is néba riskábban balnak-meg-benne a' gyermekek?*

Az attól függ, hogy van jó-féle Himlő-is, rofz-féle-is.

342. *Mikor van jó-féle himlője valakinek?*

Mikor kevés van testén, és nem foly-öfzve.

343. *Jó e' az, ha a' Himlőzőnek Izasztót, Bort, Egetbort, vagy pálinkát adunk, hogy könnyebben ki-erje himlője?*

Nem jó, igen veszedelmes. Leg több himlőző gyermek hall-meg e' miatt a' tudatlanok között.

344. *Hát az jó e', ha meleg szobában tartjuk az himlőzőket, vagy, a' mi több, melegen takarjuk őket?*

Ez-is igen ártalmas. Sok, és rofz himlőt kapnak a' meleg tartástól, és a' nyavalya gyakran ki-töri őket.

345. *Ho yan kell sebat azzal bánni, a' kis a' himlő ki-akar verni?*

Mind szüntelen fris levegőbe, és véknyan ruházva kell őket hagyni. Hogyha inni kíván,

bu.

böven lehet néki adni tífzta, vagy egy kevés etzettel kevertt vizet. Melég italokkal pedig, vagy más Orvafsággal éppen nem kell ötet bofzszontani.

346. *Szükséges e', hogy az után-is, mikor már ki-verse a' himlő, a' mig el-szarad mindég csak fris levegőbe tarissuk őket?*

Igen-is. Tsak az egyetlen egy fris levegő az, a' mi jóvá teszi a' himlőt, és könnyebbíti a' Himlözést. Félni pedig attól éppen nem kell, hogy a' fris levegő be-hajtsa a' Himlőt; az inkább ki-hajtya. A' telinek belső hibáji miatt szokott be-verődni a' himlő.

347. *Jó e' a' Himlözőnek sokat enni adni?*

Nem jó. Főképpen a' Hústól kell ötet tartóztatni; úgy mindentől, a' mi hevíttené ötet.

348. *Jó e' az, ha a' Himlözés nappal-is le fektetjük?*

Nem jó. Akár millyen rofzszúl érzi-is magát a' himlöző, a' meddig tsak lehet, nappal mind szüntelen fel-járjon, vagy a' karon hordatasson; kint a' szabad levegőn legyen. Ugy nyugodalmassabb lesz éjszakája. De ekkor se legyen meleg tollas ágya; dnyhával éppen ne takartasson, tsak inkább tsuppa lepedovel.

349. *Ha a' Nyavalya ki-töri a' Himlőzö gyermeket, mit kell akkor vele tenni?*

A' nyavalya törés semmi roszszat nem jelent, csak fokáig ne tartson, és igen gyakran ne jöj-jön. Hús szellőre kell vinni a' gyermeket, hideg vízzel lotsolni 's mosni ábrázattyát, vagy meg-perkeltt tollnak füstjét erefzteni or-ra alá, mingyárt vége van a' nyavalya-törés-nek. De ha hüfen tartjuk őket, és midön nagy hősege vagyon, Kliftér által széket tsinálunk nékiek, nem kapják egy könnyen a' nyavalya-törélt.

350. *Hogyha a' szeme bőve őszve-ragad a' Himlősnek, jó e' azt fel-nyitni erővei?*

Nem jó. Úgy kell azt hagyni, és semmit se kell reá tenni se sáfránt, se más valamit, mert meg-vakulhatnak. Egyedül hideg vizes ruhával lehet azt néha néha áztatni; és ha osztán approdonként fel-nyílnak a' szemek, akkor távoztatni kell a' nagy világofságot; e' miatt a' szoba árnyékos legyen.

351. *Ha mind ezek szerént bánunk a' Himlőzökkel, remélnbetyük e', hogy szerentséffen által-esnek bimlőjökön?*

Igen-is, és bizonyosfan, hatsak valamely belső titkos hibája már a' himlő előtt-is nem volt a' Himlőzöknek; és ha nem éppen igen rosz féle mérges volt az a' Himlő, melly reá-ja ragadott.

352. Szerentsés tebát az a' gyermek, a' kire akkor talál jónni a' himlő, mikor leg jobb egészségben vagyon, és mikor jó-féle himlő urak dik?

Valóban Szerentsés, hogyha a' fellyebb adott mód szerént bännak szüléi véle. De ám a' leg jobb-féle himlő-is okozhat halált, ha melegen tartjuk a' himlözöket.

353. Voina e' valamely mód abban, hogy azt tehetnünk, hogy, midn leg egészségesebb gyermekünk, akkor kapatná-el a' himlöt, és hogy a' leg jobbfele himlöz kapatná-el?

Az Orvosoknak közönheti azt a' világ, hogy olyan mód már fel-találtatott; hogy minden vezedelem nélkül leg szerentsélebben által-eshet a' himlon a' gyermek.

354. Mitsoda mód az?

Az a' mód, melly szerént abból a' himlöz gyermekből, a' kinek igen jó himloje vagyó, vez az ember egy tsep himlöt, és abba beoltya, a' kit akarunk, hogy h mlozzön.

355. Jó gondolat tebát ez a' Himlöz-Be-oltyás?

Aldott gondolat. Mert előbb, ha valami baja van a' gyermeknek meg-gyógyíttya azt a' Doktor, és a' leg jobb himlöt ragaszthattya reája. Pedig az után egész életében szintúgy ment lez már többé a' Himlotól.

356. *Történhet e' az még-is, hogy a' be-oltott Himmlőben-is meg-ballyon a' gyermek?*

Nem történhet — csak ha valamely igen titkos belső nagy baját ki nem tanulhatta volna az Orvos, és előbb ki-nem tisztíthatta volna tőle a' gyermeket. Meg-van mutatva, hogy 4-500 be-oltott gyermek közül egyetlen egy ha meg-hall. A' természetes himmlőben pedig közönségesen minden kilentz, vagy tiz közül meg-hall egy.

357. *Nem lelki-esméretes dolog e' tehát, ha a' szülők et-mulatryák mesterségesen himmlőztetni gyermekeiket, és inkább a' veszedelmes természetes himmlőnek Kötökájára erefztik őket?*

Az valóban Lelki-esméret' furdálást okozhat minden Szülében. Szükséges volna, hogy a' templomokban szívére kötnék azt a' Lelki páfztorok Halgatóinak. Szép dolog annyi embert meg-tartani a' Haláltól.

358. *Ki-tud leg jobban bánni a' Himmlő-be oltással?*

Az Orvos Doktor. Azért kiki ő hozzá viheti gyermekét.

359. *Mitsoda időben leg-jobb be-oltani a' Himmlőt?*

A' leg tsúnyább időben-is jobb a' be-oltott himmlő, mint a' természetes. Mind azon által Aprilis, Majus, Junius, Julius hónapok leg alkalmatosabbak arra azért-is, mert a'
him-

himplőzők a' szép meleg időben mindég kint mulatónak a' szabad levegőn.

360. *Ha valamely Helységben vész Himlő kezd uralkodni, mit kell a' még nem-himplőzött gyermekekkel tennünk?*

Azon helységből másba volna jó őket vinni, és utánna látni, hogy ha talán egérségtelenek meg-gyógyíthatjuk őket, ne talán el-ne kerülhetnek az el-ragadási. Leg okosabb ilyenkor az Orvos tanácsa szerént viselni magunkat.

361. *Hogyan vívódik végbe a' Mesterseges Himlőztetés, vagy-is a' Be-oltás? E' következőképpen:*

Azon gyermekből, a' kinek jó, kevés, és valóságos himlője vagon, vész az ember egy kis kés, vagy lapos tő hegyére himlő genyetséget. Azon egérséges gyermeknek, a' kit bé akar oltani, karja' bőre alá úgy szúrja azt részént, hogy még vér se jöjjön-ki belőle. Akkor meg-fordítja a' tő-hegyét a' bőrötske alatt, hogy a' himlő-genyetség ott maradhasson. Ugy tesz az ember mint a' két karon; és így megtörtént már a' Himlő-be-oltás.

A' be-oltott gyermek, valamint az el tt, most-is mindég szabadon jár, jádadozik. Semmiben se kell mellette vigyázni, csak hogy mértékletes legyen étele itala. Sok húst ne egyen.

4dik, 5dik vagy 6dik napra a' be-oltott bőrötske verefedni kezd, és meg-keményedik.

Ezen időtől fogva egész végéig a' Himlőzésnek hideg vízzel kell gyakran mosogatni a' sebetskét akár eves légyen az, akár nem. — A' be-oltás naptól fogva számlálván 7dik, 8dik, 9dik napon nagyon álmos's nyughatatlan kezd lenni a' gyermek, hideget, hőséget érez, fáj karja's feje, ollykor hány. Ez a' változás 3 - 4 napokig tart, és örömeft tsak feküdni kívánkozik a' gyermek, de nem kell le-fektetni, hanem kün a' szabad fris levegön hordozni, erővel-is; és mulattatni mindenképpen. Ez szükséges. Ha illyenkor homlokát karját fris vízzel mosjuk egyfzer'smind a' gyermeknek, mingyárt könnyebbednek változásai. — 4dik napján ezen változások' meg-Jelenésének már mutattyák magokat a' veres fók. Négy nap alatt apodonkint ki-jön a' himlő, annál jobban, ha a' szabad levegön jártattyuk a' gyermekeket. Egy két nap alatt szépen meg-telnek, és tsak hamar el-is száradnak. A' Karon lévő sebetskék 3 hétig-is folynak az után, tsak hideg vízzel szükséges azokat mosni gyakran. —

Es így vége van szerentséffen a' Himlőzésnek. Semmi rofz maradéktól nem félhetünk, ha az után-is egy darabig nem engedünk igen fokot a' gyermekeknek enni.

362. *Mire kell vigyázni annak, a' ki Himlőt akar beoltani?*

1ször arra, hogy be-ne találja oltani a' himlőt abba, a' kire talán már a' természetes himlő el-ragadott.

2szor hogy olly' helyet válasszon a' Himlő-be-oltásra, a' hol nem félő, hogy másokra-is el-roghadhatna a' himlő.

363. *Mi volna leg jobb ezeknek el-távoztatására?*

Az, ha különös Házak volnának, a' hol nagy szorgalmatossággal csak a' Himlő-oltó Orvassok gyakorolnák a' Be-oltást.

A' Veres-bimlőről.

364. *Gonosz betegség e' a' Veres-bimlő?*

Igen gonosz. Sok ember hall-meg benne, fokszor akkor, mikor már azt hinné, hogy szerentséllen vége van betegségének.

365. *Mire kell vigyázni a' Veres-bimlőben, hogyba kiválsképpen a' Mejje, Torka szenved a' betegnek benne?*

Arra leg inkább, hogy hirtelen valamely hideg levegő, szél ne-érje ötet. Azért melegebben kell a' Veres-himlőt tartani egész betegségének el-folyása alatt, mint a' Himlőt; ámbár nem éppen forrón a' dunyhában. Tiszta levegőjének kell néki szintúgy lenni, mint a'

himlősnek. Itten haiznos néha néha hozda-vi-rág herbathét adni a' Betegnek.

366. *A' Veres-himlőnek igen gyakran Hekrika, az az száraz betegség a' következése; ennek el-távoztatására hogyan kell magát tartani a' betegség után?*

Egy darabig, két hétig-is, ha már igen jól érzi-is magát, őrizkedjen a' hidegtől: De torkos se legyen.

A' Himlőnek, és Veres-himlőnek az emberek közül való Ki-ír t a s á r ó l.

A' himlőben az az egy jó, hogy minden ember tsak egyszer kéntelen azon egész életében által-esni: ő máskép valóságos Pestise az emberi Nemnek. 1786dik esztendőben tsak Berlin várofsában 1077 embert vitt a' más világra a' Himlő; [Felső Sléziában 3 esztendő alatt 5584 embert, London várofsában egy század alatt 152,461 pufztított el; Svéd országban pedig tizen egy esztendökuek el-folyása alatt 95101 öltt-meg.

Egy ezer esztendő előtt az Európaiak még nem-is tudtak semmit a' Himlő felől. Az Afrikabéli fekete emberekről ragadt az mi reánk, a' kiknél tudni illik a' napnak nagy hevelsége miatt minden-napiak a' Pestifes nyavalyák. Mert tsak a' Himlősnek göze, tártlal-

ködása, illetéfe által ragadhat-el a' himlö: könnyü vala ezen tsúnya betegségnek el-terjedését eleént meg-gátolni az Európaiaknak; de erre tudatlanok voltak, és gondatlanok-is.

Milliomok molt ezen gondatlanságnak áldozattjai, ha az Himlö által el-halttakat egész Európában meg-gondollyuk. A' Böltések fel-vetések szerént, mint egy tized része hal-meg az embereknek a' Himlöben. Ha veszük egyfizer'smind azon temérdek Atyaknak, Anyáknak fájdalmát, melly ezen számtalan Halást követi, nyilván láthattjuk, melly káros forsa az az emberi nemnek, hogy el-nem kerülheti a' Himlöt.

Vallyon volna e' még valamely mód abban, hogy meg-szabadúlna egész Európa a' Himlötöl? — —

Nem következik az az emberi testnek természetéből, hogy ő néki szükségképpen kellesék himlözni. Az ő étele itala 's élet-módja se hozza azt magával, sem akár millyen idő. Tsupán tsak az el-ragadás által kapja azt az ember, úgy hogy tellyefséggel egész életében mentt lehetne a' Himlotól minden ember, ha meg-örizhetné magát az el-ragadás ellen. Szint-úgy mentt lehetne egész Európa ismét, ha egy akarattal, egy szorgalmatofsággal minden országban olly' mód tétetnék, melly szerént minden embertől gátoltathatna az el-ragadás. Tsak

egy század előtt - is majd minden tizedik, huszadik éltendőben elő - került Európában a' valóságos Pestis: de mivel csak el - ragadás által kaphattya azt el az ember: az okos rendelkezések által, mint tapasztallyuk, egészen ki - írtódott Európából. Nem - is félo, hogy támadhat Európában valóságos Pestis, mind addig, még má - valahonnan a' vigyáztalanság miatt valamiképpen be - nem hozatik. Ezt mindenképpen gátolni köteleltségeknek tették a' jó Fejedelmek, a' mint azon módoknak végbe vitelet, mellyek által előbb éppen ki - írtották Európából. Úgy köteleltségünknek tehetnénk, hogy a' Himlő se volna többé Európában, mint ezer éltendő előtt. Szégyenünkre válik az nekünk Maradékink előtt, és az Emberiségnek kissebségére, ha ezt el - mulattjuk tselekedni, és hideg vérrel nézzük gyermekeinknek vezélljét, a' midőn Marháinknak dögét százszor jobban iparkodunk el - távoztatni.

A' Himlő - ki - írtásának Módja.

1) A' Himlözök a' még nem himlözött egészségeffektől választassanak - el, és a' himlözöknek számára épült különös Házakba lakjanak. Ha költséges volna illyen Házaknak építéfe (azok előtt, kiknek drágább a' pénz, mint milliom mbereknek megtartása) akkor minden Ház, minden Város, vagy Fala, mellyben
him-

himlőzők vannak, tartozzon megyéjében jeleket tenni, hogy kiki tudja a' Himlőnek ott' uralkodását, és őrizhesse magát minden Nem-himlőzött, más pedig, hogy ruhája által, vagy akárhogy' onnét más hová ne-vigye a' Himlőt. Az Előjárók kötelelesek azt hirdettetni.

2) A' Himlősnek meg-tiltassék, a' míg tsak tökéletessen el-nem Izáradtt, és el-nem hullott himlője, hogy más emberekkel ne legyen. Tsak 6-8 hetek után Izabad a' Himlős gyermeknek ismét oskolába menni. De azon egészséges gyermekek se bortsátassanak Oskolába, kik a' himlősökkel egy házban laknak.

3) A' Himlőző körül igen nagy tizftaságot kell tartani. Betegségében rajta volt ruháit a' himlőzés után tsak akkor lehet reája adni, ha igen jól meg-tizftáztattak. Hafonlóképpen Izükséges ágyat-is egészzen meg-tizftázni, sőt azon edényeket, mellyekből evett 's ivott; azon székeket, asztalt, mellyek szobájában voltak; sőt az egész Izobát újjonnan ki-kell fejtítenni.

4) Minden nem-himlőzött ember tiltassan a' Himlősnek tsak házába-is menni.

5) Kevés, és már himlőzött ember szolgályn a' Himlősnek. Kik magokat igen tizftán tartssák, és a' mennyire lehet ne tárlalkodjanak másokkal. Az Orvosok-is okollan járjanak a' Himlős körül, ne talán ők vigyék tovább a' himlőt.

6) Minden ember őrizkedjen a' Himlőshöz még az után-is menni, midőn már vége van himlőzésének: sőt távoztassa a' himlőző lakását, a' himlős körül lévőket is. A' szülék, Atyafiak őrizzék gyermekeiket minden módon az el-ragadás ellen.

7) Ha több gyermek van annál a' Háznál, a' hol már ki-ütött a' Himlő, és el nem viheti őket onnét a' szegény ember, leg jobb beoltatni őket, minek előtte el-kapnák a' természetes himlőt.

8) Az Újság-írók hirdessék-ki a' Himlőnek itt'-vagy amott uralkodását az Országban, vagy az Orzágon kívül, hogy kiki tudhassa, hogy annak Lakosaival okosan tárfalkodjon, avagy tellyességgel őrizze magát tőlök. A' Vendég-fogadóknak lévő Himlők, a' hol sokféle idegenek szoktak öfzve-jönni, mindég veszedelmellegbek: melly miatt különösbb Rende-
lések tétethetnek.

Ezen elő-adott mód fzerént irtatott-ki a' Himlő északi Amerikának *Rhode-Island* nevezetű szigettyében: egész Európában-is lehetne azt tenni. 20 elztendők se kívántatnának arra, ha törvényessen járnának az után Előjáróink, és Himlősöknek különös Házakat építenének, a' hová minden tartozna himlőző gyermeket vinni, és a' honnan senki másra nem ragadhatna a' himlő. A' vad Hottentótok, midőn az uzforás Europaiak el-motskolták va-

la Földjeket ezen tsúnya betegséggel, fegyveres Strázsákkal valasztották - el a' Himlősöket az egélségelektől, hogy tovább ne terjedjen ország-jokban a' veszély. És mi — Europaiak — 18dik Században — türjük azt?

A' Veres - himlő Berlinben 1751dik esztendőben 18 Holnapok alatt 523 embert ölt-meg. Ez - is tsuppa el-ragadás által plántáltatik más emberbe. És tsak ugyan a' Himlővel együtt jött Affrikából Európába: Isintügy, mint a' Himlöt, lehetne és szükséges - is volna ki - írtani.

III. A' Vér - basról.

367. *Mitsoda időben tapasztalatik közönségeffen uralkodni a' Vér - bas?*

Nyárban, és még közönségefebben öfzkor.

368. *Való e' az, hogy a' gyümölsztől kapná az ember a' Vérbast?*

Nem való. Inkább a' jó levefes érett gyümöls, kiváltképpen pedig a' szőlő meg - orzi attól az embert.

369. *Hogyan kerülheti - el az ember a' VÉRBAFT?*

Ha nyárban nem tsuppa hús 's kövér eledelekkel él, hanem Zöldségekkel-is, és bőven érett gyümöltsel. De szükséges az-is, hogy ö-rizzük magunkat a' hideg nyári esték, és éjjelek ellen.

370. *Mitől kell még különöffen tartani, hogy vér-baft ne kapjunk?*

Attól, hogy sületlen, és rozsz gabonából készült kenyeret ne együnk. Az-is egélségtelen, ha azon melegen, vagy igen lágyan eszük a' kenyeret, a' mint ki-jön a' kementzéből.

371. *Hát még mitől kapas az ember VÉRBAFT?*

Az éretlen földi almától, a' jól ki nem főtt, vagy sültt kukuritzától, a' kerti Zöldségtől-is, ha azokat a' pókháloktól, férgektől, mérges harmattól jól meg nem tisztázzuk 's mossuk a' konyhában.

372. *Miképpen okozhatnak mind ezek VÉRBAFT?*

Úgy, hogy ezek mind rozsz, tsípös, epés, mérges tisztátalanságá válnak az ember' gyomrában, hasában; melly osztán egészen megvesztegetheti az ő belső részeit.

373. *Jó e' az, ha le' VÉRBAFT akármi Orvossággal mingyárt el-akarjuk állítani?*

Nem jó; halált okozhat. Mert illy formán bé-rekesztyük a' mérget a' testbe. Inkább hányta-

hánytató, alólhajtó Orvafságok által mennél hamarébb ki-kell azt üzni; 's eleét venni a' hózfzas, 's vezzedelmes Vérhasnak.

374. *Okofság e' sebás Zsiradékokkal, olajjal, borsal, Jzeretsen dióval, zheriákkal, borral, égetborral, el-csvasztott spanyol-viafszal akarni el-állítani a' Vér-báfl?*

Nem okofság; mind ezek meg-ölhetik a' beteget.

375. *Mire kell még különöffen vigyázni a' Vérhas mellett?*

Mennél jobban tisztázni kell a' betegnek ruháját, ágyát, szobáját, hogy mindég fris levegoje legyen. Az ő mérges ganéjját mingyárt ki-vinni, mellyen a' földbe ásai; El-mots-koltt lepedőjét, tessén valóját mindannyifzor tisztával fel-váltani. Igy nem félő, hogy el-ragadjon másra a' betegség, a' beteg-is hamarébb meg-gyógyúl.

376. *Szükséges e', hogy a' Vérbafl Orvos által gyógyi-safluk?*

Szükséges annál inkább, hogy ez igen vezzedelmes betegség; és ha fokáig tartott, tsak nem-gyógyíthatatlan. — Minden beteg tartozik lelki esméret szerént egélségét 's életét örizni, mert ha azt nem tselelfzi, annyit tesz, mintha maga' halálát szánfzándékkal keresné, a' mi ha-

halálos vétek: De az-is, ha a' nem orvosra bizzuk magunkat, nem annyit tesz e', mintha szánfzándékkal kotzkára erefztenénk életünket?

IV. A Fagyos Tagokról.

377. *Hogyba téiben nagyon meg-fázott keze, orra, lába, vagy más tagja az embernek, jó e', ha mingyárt a' sűzböz, vagy a' meleg kemenszébez megy?*

Nem jó. Fagyos tagokat kap az által. A' gyakorta való köröm mérget-is némellyek fokszor tsak azért kapják, hogy meleg vizbol hirtelen hidegbe víszik kezeket.

378. *A' kinek valamely tagja valóságossan meg-fagyott, szabad e' annak tsak meleg szobába-is menni?*

Nem szabad. El-vezztheti illyforman tagját szerentsétlenül.

379. *Miképpen kell a' fagyos tagokkal bánunk?*

Igen hideg vízbe, mellybe még havat, jeget-is vetünk, kell a' fagyos tagot mártani, és mind addig benne tartani, még tökéletessen ismét fel-nem élemedik benne az érzékenység.

380. *Mivel az keservefen fáj, meg-lebeté engedni, hogy ki-vebesse tagját a' fagyos vizból?*

Tellyességgel nem kell azt néki meg-engedni. Tsak ezen fájdalomnak el-tűr s vel tart-

tarhattya ő meg máskép bizonyosan el-vez-
tendő tagját.

V. A' Méregkiól.

381. *Mit nevezünk Méregnek?*

Mind méreg az, a' mi meg-ölhet bennünket: De a' leg ártatlanabb eledetek-is, ha azokkal mértékletlenül élünk, meg-betegíthetnek, 's meg-ölhetnek bennünket; Ugyan azért minden méreg a' világon, ha azzal úgy nem élünk, a' mint kellene. Valóságos Méregnek nevezük mindazon által azon Asvány, növevény, vagy más rendbéli természeti dolgokat, mellyek ha tellünkbe férkeznek, rövid idő alatt haláloosan meg-veztegethetik egészségünket.

382. *Veszedeles e' az, ba minden tudatlan embernek keze közös járhat a' méreg?*

Igen-is, veszedelmes. Mert a' Tudatlan magának vagy másnak tsuppa együgyűségből-is halált okozhat a' méreggel.

383. *Szükséges e', hogy nagy büntetés alatt sen'i se tor-
sson egérkövet (arsenicum) bázánál valamely Bótoson'
kívül, a' ki csak erős meg-felelet alatt adbassa az
annak, a' ki az Orvostól irást mutat?*

Szükséges. De azok-is, a' kiknek ki ada-
tik, kötelesek vigyázni, hogy valamely kár ne
tör.

történnyen a' méreggel; hogy lenki se tegye az által nyomoréká azt, a' kit kényszerít az azzal bánásra.

384. *Való e' az, hogy az Egérkőnek az úszóg ellen nincs mássa?*

Sok nagy tapasztalású gazdák bizonyíttyák, hogy ugyan azon hafznot mindenképpen megteszi a' Méz-is; holott a' véle-bánót se rontya-meg, mint az egérkö.

385. *A' Patkányok ki-pufasztására volna e' bátrabb szer az egérkőnél?*

Szintúgy el-döglenek mind a' patkányok, ha óatlan méz-port keverünk a' préda-liszt közé, és közel egy tserép vizet helyheztetünk, hogy böven ihaffanak. is fel-nyaltt prédájokra.

386. *Mitsoda Mérget kellene még meg-tízani, hogy a' szüdatlan embereknek kezébe ne járjon?*

A' Tzinóbert, és az eleven ezüftöt. Mert a' midön a' Vén-afzfzonyok annak füstyével gyógyítgattyák a' torok-sülyt: a' szegény betegnek Izemeit, Izáját, fogait egészen meg-rontyák. Az eleven ezüftös kenetekkel pedig kiváltt a' Kis-gyermekeket könnyen nyomoréká tehetik.

387. *Miképpen segisbetünk valakin, hogy-ba valamely mérget találta le-nyelni?*

Közönségesen, akárműféle mérget nyelt-le valaki, nints jobb, mint mingyárt hányni nékie; ha még tsak a' gyomorban van a' mérge, a' hányás által ki-vettetik. E' végre tehát mingyárt torkába dughattya újját, vagy tollatskával, avagy szalma szállal pizkálhattya azt, hogy fel-fordulhasson gyomra. Hanem inni-is kell néki a' mellett fok lágy-meleg vizet, vagy tejet, és azt meg meg igyekezni ki-hányni.

388. *Honnét veberni észre, hogy valaki mérget nyelt-le?*

Hányós forma állapotban van mingyárt az olyan ember, és az mindég jobban-jobban. Gyomrának gyöttrődése, és fájdalma miatt a' hideg veriték veri őtet; egyik ajúlgatásból a' másikba esik. Hanem emlékezni kell néki arra-is, ha ivotté vagy evett kevéssel ez előtt valami különösi, a' mit soha se szokott enni; ha nem volt e' körüllette tudtával valami mérge.

389. *Mivel szükséges, ha valaki szerencsétlen lett a' mérge által, hogy mingyárt Orvost - is küldjünk; a' mig cz el-jön, a' meg-bánytatáson kívül mit segyünk a' szerencsétlennel?*

Abból, a' mit ki-hányt, jobban meg-esmérhetni, ha valamely mérges novevénynek gyümöltse e', vagy más része, vagy mérges gomba: a'vagy valamelly ásványbéli mérge, vagy pedig mérges bogár, pok, féreg, a' le-

nyeltt méreg. A' Méregnek Nemét tudván ezt a' regulát tarthattjuk, hogy az állati testeknek, és a' plántabélieknek mérgefségét az ezet, ha azt adunk vízzel inni a' betegnek, meg-tompítja. Az Ásvány béliek ellen pedig p. o. az egérkö ellen, tejet, olajat, vaját, elolvasztott szappant, böven kell adni néki.

390. *Ha Tds, úveget, éles szegret, vagy akár mit, a' mi kartzolhattya a' gyomrot, és beleket, nyeltele valaki, mit kell tennünk?*

Egyen az olyan böven kenyeret, tejes kását; egy szóval ollyas ételt, a' mi annak éleit be-tapasztthassa. Azonban pedig az Orvost hívni el-ne mulassuk.

391. *A' Darázs, vagy mébek csipéfe ellen mi jó?*

Ki-kell a' fullánkot venni; és vízzelletünkkel, vagy etzettel, avagy sárral mingyárt befenni a' helyet; és több ízben-is.

VI. A' Veszett Kutya-Harapásról.

392. *Honnét lehet meg-esmérni, ha a' Kutya meg-akar vészni?*

Mikor meg-akar vészni a' Kutya, akkor sem elzik, sem ilzik, sem ugat; fülét, farkát le-botsajtvan, ide 's tova tsappony 's dolongve jár, az idegeneket meg-kapja.

393. *Mit kell ekkor a' Kutya'val tenni?*

Mingyárt el-zárni, és ha roszszabbúl lesz, f emei gönyveznek, verefednek, fogait vitsorg tya, nyelvét ki-függeszti, kivált, ha a' reá, vagy eleibe öntött víztől igen meg-rázkódva ijedezik: akkor már gazdája se mennyen hozzá, hanem löjje-agyon.

394. *Félő e', hogy az-is meg-veszbet, a' ki a' veszett kutya' el-ássa?*

Nem félő. Mert tsak arra ragad ez a' nyavalya, a' kit úgy meg-mar a' veszett kutya, hogy lebet-is ejtsen rajta. Az ő nyálában van a' mérég, de ez tsak úgy árthat, ha valamely sebhez fenődhetett. Azért azon szentsétlen emberektől, a' kik meg-vesztek, ez-telenség úgy vizsza-vonakodni, hogy éppen feléjek se mervén menni, minden fegedelem nélkül hagyuk őket.

395. *Szükséges e' mindazon által, hogy azon gazt-is, mellyen a' veszett-kutya feküdt, a' mint azon köntöst, melly a' meg-veszett emberen, vagy ágyán volt, el-ássuk, vagy el-égesűk?*

Szükséges. Ne talán valami módon az ő ide 's amoda el-fentt nyálok, 's izadságok még is ártasson a' vigyázatlanoknak, és félénknek. Mert minden ragadó mérég, hamarébb árt annak, a' ki rettegve bán a' beteggel.

396. *Meg-lehet e' gyógyítani a' veszett kutya-harapást?*

Eleént, még a' méreg csak a' sebben vagyon; meg-lehet gyógyítani: de ha már a' sebből a' vérbe be-sziváródott, akkor nem lehet, vagy igen-igen ritkán lehet meg-gyógyítani.

397. *Miképpen lehet tehát meg-gatolni, hogy a' sebből a' vérbe bé-ne mennyen a' veszett kutya mérge?*

Mihént meg-történt a' harapás, azonnal mossa-ki mingyárt erős lúggal, vagy sós-avagy csak hideg vízzel a' sebet mennél jobban és több ízben. Mennyen azonban a' kovás mûhelybe, és forró vafat nyomjon a' febre; a' vagy siettesen valakit a' közel lévő Borbélyhoz, ki köpülözze-meg a' sebet, és adjon valamelly kenetet, mellyel sokáig folyásba tartsa a' seb. De szükséges, hogy a' Doctor-nak-is kérjük tanátsát, a' ki, ha szükségesnek látta, belső Orvafságot-is rendeljen.

VII. A' Meny-dörgésről.

398. *Méltó e', hogy az ember nagyon féltlen a' Meny-dörgéstől?*

Nem méltó. Igen ritkán esik az, hogy az ártson az embernek, és könnyen meg-örizheti a' Villámtól kiki magát.

399. *A' Menydőrgés közben hogyan tartsa magát a' Mezőn lévő ember?*

Ő se szaladjon, se egy helyben álljon, hanem folytassa tsendeffen munkáját; az Utazó ballagjon, lovagoljon, vagy kotlízzon, de laf-fan. Úgy kell bánni a' Barmokkal-is, és Nyá-jakkal: ne kergesse őket a' Páfztor, le egy rakásra ne hajtsa, hanem inkább szélefsze-el. Maga pedig igen közel nyájához ne tartózkodjon.

400. *Mi okból jó így tselekedni?*

Azért; mivel a' Villám mindég tsak oda siet leg jobban, a' hol valami nagyon ki-gö-zölög. A' sebessen meno ember, a' sebessen vagy egy rakásra hajtott marhák nagy gözt erefztenek magok felett, hamarébb-is magokhoz húzzák a' villámot.

401. *Jó e' az, ha Menydőrgés közben a' nagy Efső eilen valamelly fa alá veszi magát az ember?*

Nem jó. A' fák-is magokhoz húzzák a' Villámot. Ez pedig annál jobban siett a' fá-hoz, mivel az embernek páráját-is szereti. Tehát a' fa alatt hamarébb-is szerentsélen lehet az ember.

402. *Hát odabaza bogyan drizbettyük - meg Házunkat,
's magunkat a' Villámtól?*

A' szobát, konyhát, kamarát, Ifjálót, min-
nekelötte fejünk felett lenne a' Menydörgés,
jól ki - szellőzzük, hogy a' benne lévő gőz be-
lölök ki - pufztúllyon. A' konyhában el - oltyuk
a' tüzet, vagy úgy rendellyük, hogy nagy füst
keményünk felett ne emelkedjen. Azután a'
jelen lévő Menydörgésben be - tefzük az abla-
kokat, hogy szobánkon kereftül ne legyen sza-
bad folyása a' levegőnek, ámbár, hogy fris le-
vegőnk legyen, az ajtót nyitva - hagygyuk. A'
falaktól, kementzétől, kandallótól, úgy min-
dentől, a' mi fok vasból, vagy más értzből
van, egy kevelet távúl vefzük helyünket a'
szobában, és tsendeffen 's bátran üzzük dol-
gunkat.

403. *Lebetne e' segitteni a' villámtól meg - ütöt emberen?*

Igen - is, gyakorta lehet rajta segitteni.
Mert nem mindég üti úgy - meg a' Villám az
embert, hogy okos véle - bánás által fel - ne
ébreftzhetnének ötet.

404. *Mit kellene rebát zenni az' ilyen' szovenséslen
emberrrel?*

Mingyárt le - vetkeztetni hányás vetés nél-
kül, vagy le - hasgatni ruháját teltéröl; ha a'
szobában érte ötet a' Villám, önnét tizta,
hūs,

hűs, tágas helyre vinni, ahol ofztán ábrázattát, úgy egész testét hideg vízzel öntözni, döngölni egyszer'smind kezünkkel; a' szív-göd-rébe pedig magosról le-tsepegtetni a' hideg vizet. — Nem egyet elevenítettek, már fel az Okos emberek e' következendöképpen - is: Tsak hamar ástak egy hofszas fris gödröt, abba be - fektették, és a' fris földdel egész nyakig be - temették a' Villámtól meg - ütöttet. Addig hagyták így, a' míg kék artza nem kezdett halványodni, vagy még életének valamely jelét nem tapasztalták. — Mikép' kellef-sék tovább az illy' szerentsétlenekkel bánni, az eddig el - érkezett Orvos^o végbe - viheti.

VIII. A' Vízbe - fúlth emberekrol.

405. *Mi tanács volna leg jobb annak, a' ki a' vízben fúldoklik, hogyba ideje volna a' tanácsot meg - hal-ganni?*

Az, hogy ő a' mennyire tsak lehet, tartsa fel-lélegzetét, és fúná-fel magát; egyszer'smind mintha úszni tudna, úgy hányná vetné szüntelen kezét-lábát. Így maga fel - veti ötet a' Víz, és annak szélére ki - vergódhet. Azután pedig az a' tanács való néki, hogy máskor soha se fürödjön mély, sebes, és örvényes vízben,

ben, kivált a' hol két víznek Ágai folynak öfzve, hogyha nem tanúlt jól úfzni.

406. *Fel-lebez e' eleveniteni a' Vízbe fúlt ember?*

Igen-is, pedig bizonyoffan, hogyha nem éppen igen fokáig volt a' víz alatt, és hogyha talán a' víznek fenekén valami köbe, vagy törzsökbe nagyon meg nem fertődött feje, vagy magunk, a' midön ötet a' vízből ki-húztuk, valahogyan meg nem sértettük.

407. *Hogyan kell rebát bánni a' vízbe fúlt emberrel, hogy ötet fel-elevenitbessük?*

1) Ha vízbe-fúlt emberre akadott valaki, azon szempillantatban tartozik a' közel lévő embereknek erről hírt adni. Ezek közül egyik mingyárt a' leg közelebb lévő Orvos Doctorért, vagy Borbélyért szaladjon.

2) Nagyon vigyázva kell a' meg-fúltat a' vízből ki-emelni, hogy valamiképpen a' rángatással, taszítással, forgatással még jobban meg ne sértődjön telte. Fejét az emelés közben nem kell fűgni engedni, hanem tartani, és így vinni a' leg közelebb lévő házba.

3) Ha nints közel ház, szükséges a' meg-fúltat mingyárt a' Víz' partyán a' pázfitra kitenni, 's úgy helyheztenni, hogy bal oldalán feküdjön, és a' Víz lalsanként folyhasson száján. E' miatt ki-kell mingyárt tisztítani a' száját a' sártól, fővénytől, és nyáltól, 's ki-

mosni. Le kell egyszer'smind ötet vetkeztetni mingyárt, és ha ez nem eshetne meg hányás vetés nélkül, késsel le-hasgatni testéről a ruhát, úgy ofztán száraz ruhával egész testét meg-törölni.

4) Ekkor szükséges ofztán, hogy szürbe, vagy gubába, vagy pokrótzba egészen 's jól takárjuk be ötet, tsak az egy ábrázatot hagyván takaratlan.

5) A' szekéren, mellyen azután a' helységbe vitettyük a' meg-fültatt, jó lágy ruha vagy szalma ágy legyen. Ezen-is bal oldalára kell fektetni, és fejét valamennyire magoslabban tenni. Alkalmatosabb lenne a' szekérenél a' soroglya.

6) Ollyan szobába vigyük ötet, melly tágas, és tiszta, azért azt jól ki-kell szellőzni, tsupán a' szél-fúvást a' testől gátolván. Az embereknek öfzve-tsödülését a' szobában tellyeséggel nem kell meg-engedni, hogy tisztán maradjon benne a' levegő.

7) A' midőn odahaza jól meg-melegített puha ágyba helyhezgettük a' vízbe-fülttat, miképpen kellefsék tovább véle banni, a' már eddig el-érkezett Borbély, vagy Doktor végbe fogja vinni. De kiki meg-tanúlhattya a' *Szükségben segítő könyvből*, melly igen derék 's hasznos könyv, és méltó volna, hogy minden ember tartaná azt házánál.

408. *Mitsoda meg fűltiokról tanít még a' szűkségben segítő könyv?*

Azt - is taníttya 388dik lapon, hogyan kellelten a' *Kő-szén gőz*- vagy akármi más *gonosz levegő* által meg-fűltt embereket az életre visszahozni p. o. az *Új-boroknak forrásakor* a' pintzében meg-fűlttakat. 396dik lapon pedig azt - taníttya, hogyan kellelten azon szerentsétlen kétségbe - esett Felebaratunkat íel támasztani, a' ki maga magát *fel-akasztotta*, de még jókor rajta kapta ötet valaki.

409. *Mi az oka még - is, hogy igen riskán ballyuk azt, hogy fel eleveníttesett legyen valabol az ilyen szerentsétlen?*

Leg első oka az, hogy ostoba bal - vélekedésből félünk, vagy utálunk a' holtt testhez nyúlni. De az - is, hogy a' ki elevenítgeti az olyan szerentsétlent, azt akarja, hogy mingyárt egy kevés próbálgatásra támadjon - fel, és ha ez nem történik, el - veszti reménységét, 's abba hagyja a' támogatást, holott 3 - 4 Órákig is egymás után szűkséges a' próbálgatást folytatni. Idő kell arra, hogy az el - allott vérforrást mozdulásra gerjeszthessük.

Summája a' benn-lévő Dolgoknak.

ELSŐ RÉSZ.

Az Egészségről

I. SZAKASZ.

Az Egészségről Közönségesen 7

II. SZAKASZ.

Azon okokról, mellyek közönségesen az embernek egészségét ronthatják	12
A' Levegőről	12
Az Eledelekről	19
Az Italokról	35
Az Aluvásról	40
A' mozgásról, vagy-is a' testi gyakorlásról	45
Az Elme-indulatokról	49
A' Ruházatról.	53

III. SZAKASZ.

Azon okokról, mellyek közönségesen a' Gyermeknek egészségét rontják, vagy-is A' Gyermeknek Neveléséről	59
Az Oskolákról	78

MÁSODIK RÉSZ.

I. SZAKASZ.

A' Betegségekről Közönségesen, és az Orvofokról	82
---	----

II. SZAKASZ.

A' Betegeknek Gondvifeléséről, és a' Betegségben való Maga-tartásról	90
--	----

III. SZAKASZ.

A' Betegségekről különösen.

I. Az Uralkodó Betegségekről	104
II. A' Ragadó Betegségekről	106
A' Himlőről	110
A' Veres Himlőről	117
A' Himlőnek, és Veres Himlőnek az emberek közül való Ki-irtásáról	118
III. A' Vérhasról	123
IV. A' Fagyos Tagokról	126
V. A' Mérgekről	127
VI. A' Veszett Kutya harapásról	130
VII. A' Meny-dörgésről	132
VIII. A' Vizbe-fúltt emberekről	135
